96

ДЕРРИГАЧА МЕШКАШКАРА ПРОЛЕТАРЕШ, ВІАШАГІКХЕТА!

СЕРДАЛО

(«Свет»)

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГІалгІай обкома, Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Советеи Министрий Советеи орган.
Орган Чечено-Ингушского обкома Коммунистической партии Советского Союза, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР.

АРАДУВЛ 1923 ШЕРА ДЕНЗ

№ 117 (4130). ЕРА, 30 сентябрь, 1965 шу. Мах 2 кап.

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ ЦЕНТРАЛЬНИ КОМИТЕТА ПЛЕНУМАХ БОЛА

ИНФОРМАЦИОННИ ХОАМ

1965 шера 29 сентябре КПСС Центральни Комитета Пленумо дІахо а ший болх бир.

ДІахо ювцаш яр «Промышленноста кулгалделга тоадарах, планировани елга эргадаьккха тоадарахи промышленни производствана экономически стимулировани елга чІоагІдарахи» яха нов. Косыгина доклад.

Пренех къамаьлаш дир ин. А. Ф. Ештокина — КПСС Кемеровски обкома хьалхарча секретара, Я. Н. Заробяна — Армене Компарте ЦК хьалхарча секретара, А. Ю. Снечкуса — Литва Компарте ЦК хьалхарча секретара.

Пленуме къамаьл дир КПСС ЦК Хьалхарча секретара нов. Л. И. Брежнева.

КПСС Центральни Комитета Пленумо массане а цхьабарт болаш тІайийцар «Промышленноста кулгалделга тоадарах, планировани елга эргадаьккха тоадарахи промышленни производствана экономически стимулировани елга чІоагІдарахи» бола соцам.

Пленуме дувца оттадаьча шоллагІча дешах КПСС XXIII-гІа съезд гулъярах лаьца доклад йир нов. Л. И. Брежнева.

Цу дешах лаьца соцам тІайийцар Пленумо.

Пленумо КПСС ЦК секретаралла хержар Ф. Д. Кулаков.

Пленумо КПСС ЦК секретара декхарех мукъавалийтар В. Н. Титов, Казахстана Компарте ЦК из балха водаш хиларца дувзаденна.

Цу тІа чакхбаьккхар Пленумо ший болх.

ПРОМЫШЛЕННОСТА КУЛГАЛДЕЛГА ТОАДАРАХ, ПЛАНИРОВАНИ ЕЛГА ЭРГАДАЬККХА ТОАДАРАХИ ПРОМЫШЛЕННИ ПРОИЗВОДСТВАНА ЭКОНОМИЧЕСКИ СТИМУЛИРОВАНИ ЕЛГА ЧІОАГІДАРАХИ

КПСС ЦК Президиума члена, СССР Министрий Совета Председатела новкъоста А. Н. Косыгина доклад

Новкъостий! Центральни Комитета Президиумо ер Пленум хьажийта тІаяхь промышленноста ду планови кулгали цунна ду доал вІаштІехьдоаккхилгех тоадарах йола предложенеш. Из да вай мехка коммунизм хьалъяра практико вІалла а тІехьа ца доаккхаш къоастаделга дІадехаш дола лоархІамера дош.

СаготагІа йола халкъа боахама проблемаш экономически дегІаахара объективни закономерносташта кІоаргга анализ яреи массе оагІорахьара учет яреи ларда тІа кердача тайпара къестаелга дІадоладир КПСС ЦК октябрьски Пленумо. Парте, вай мехка социализм хьалъяра исторически опытах, дунен тІарча ерригача социалистически содружества опытах пайда а эцаш, тІа-тІа кІоаргагІа Іомабу вай общества экономически отношеней чулоацам, цун экономически законехи йоккхийча творчески торонехи нийсагІа пайда эцар духьа.

Керда пятилетка дІайолалургІйолча ханага дІакхачча боалл Советски мохк. Хьалхашкахьа боккха гІа баккха безаргба вай экономика хьалъяргеи халкъа вахара боарам дикка лакхбаргеи бодача новкъа. Промышленность — берригача халкъа боахама лард — дегІайоалаяра кердача декхарех лоархІадара а технически экономически прогресса темпаш сихъяра новкъостал деш дола хьалаш хилийтара а, ЦК Президиуман Министрий Советаи хетачох, массехк гІулакх чакхдаккханза даргдац производства планировани, боахама ду доал эргадаьккха тоадараи экономически стимулировани чІоагІъяраи.

Уж дешаш нийса къоастадар боккха политически практически лоархІам болаш да. Шеко йоацаш ала йиш йолаш да: материально-технически база хьалъяра, халкъа хьалторо дІахо айяра, вай мехка обороннин низ чІоагІбара программа толаме кхоачашъелга дуккхача хьале уж къоастадарга хьежжа хургда.

Промышленноста планови кулгалделга тоадара дешаш массехк шерра а чІоаггІа а дийцад партийно-боахама активо, Іилман общественносто, вай кепа йоазоно. Дуккха пайданера предложенеш йир.

КПСС ЦК укх Пленуме тІаяхьаш йола керттера мероприятеш массе оагІорахьара ювцача хьинаре дакъа лаьцар Москверча, Ленинградерча, Волгоградерча, Минскерча, кхыча городашкарча дуккхача предприятей кулгалхоша, партийни болхлоша, экономисташа, кхыча болхлоша, Іилмахоша, планови боахамеи организацей специалисташа. Предложенешка иштта хьежар союзни республикай Министрий Советаш, СССР Госплан, Іилмай Академе президиум, министерстваш, паччахьалкхен комитеташи ведомстваши. Проекта принципиальни положенеш массане а могаьй.

I. ПРОМЫШЛЕННОСТЬ ДЕГІААХАРИ БОАХАМА КУЛГАЛДАРГАРА КЕРДА ДІАДЕХАРАШИ

Новкъостий! Вай промышленность дегІаух социалистически производственни отношеней унахцІеначеи чІоагІачеи ларда тІа. ВорхІ шера план кхоачашъеш латтача хана производства боарам дикка лакхбаьб; тоаенна цун структура; хьалхаювлача темпашца дегІаух лоархІамегІа дола доакъош. ДегІаахара индустриальни наькъа тІа йоахаш латт керд-керда районаш, къаьстта а мехка малхбоалене.

Укх шера чакхйоалаш йолча семилетках ерригача промышленни производства боарам 84 процент лакхлургба планах 80 процент мара лакхбала ца безача метте. Хьайоаккхаш йола электроэнерги шоззачул дукхагІа а хиле, 1958 шера хиннача 235 миллиард киловатт-сахьатагара 1965 шера 509 миллиард киловатт-сахьатага кхоачаш лакхлу.

Болат 55 миллион тоннагара 91 миллион тоннага кхоачаш дукхагІа лоаладу, из дикка дукхагІа хул Англе, Франце, ФРГ цхьана лаьрхІача доаккхачул. 1958 шера 113 миллион тонн мара ца даьккхача метте, укх шера доаккха мехкдаьтта 242 миллион тоннага кхоачаргда, хІаьта газ 130 миллиард кубометр йоаккхаргья, 1958 шера 30 миллиард кубометр мара ца яьккхача метте. Семилетка лоархІамера итог я машиностроенеи металлообработкаи продукци 2,4-ззеи химически промышленноста продукци 2,5-зза хІана яц аьннеи дукхагІа арахецар. Яйгачеи кхачани промышленноста продукци 1,5-зза дукхагІа хиннай.

ВорхІ шера хьал а яь болх бе йолаялийтай 5,5 эзар совгІа йоккха промышленни предприяти. Халкъа боахамера керттера производственни фондаш 90 процент дукхагІа хул, цу даькъе промышленностера яраш — 2-зза. Цун маІан да, маьхага диллача промышленность 1958 шерал хьалхагІа денз хьа дегІа мел ахар а тІехьа лаьрхІача промышленностерча фондашта нийсса йола керттера промышленно-производственни фондаш семилетка шерашка вай болх бе йолайолийтаргхилар.

Лакхлуш я советски промышленноста технически уровень. Из гуш да керттера производственни фондаш цахаддаш лакхлуши кердайоахаши хиларах, къахьегама энерговооруженность лакхъярах производства керда доакъош карадерзадарах, кердагІа, балха овсарле лакхагІа йола оборудовани хьаярахи юкъекхахьарахи, производственни процессашта механизации автоматизации ярах. Масала, промышленносте цхьан болхлочоа лаьрхІача къахьегама вооруженность укх тІеххьарча 7 шера цкъан ахаззеи совгІа лакхъеннай.

Электроэнергетика, машиностроеней металлообработкаи, химически промышленноста, вешта аьлча берригача халкъа боахама технически прогресс елга Іалашдеш йолча отраслей дакъа производства берригача боарама юкъе цахаддаш лакхлу. ВорхІ шера из дакъа лакхденнад 27 процентагара 35 процентага кхаччалца.

Іалаьмате доккхий, дерригача дунено баькдаь дІатІаийца хІамаш карагІдаьнна а дунен Іилма-технически прогресса дуккхача лоархІамерча лостамашка хьалхара моттиг лоацаш а да вай Іилмеи техникеи. Массанена а довзаш да космически аре тохкача вай Даьхенна карагІдаьнна башха дика толамаш. Шерра торонаш хьаеллалуш я бувзам, погодаи навигацеи прогнозаш эргайоахаш тоаяр духьа спутникехи ракетехи пайда эцара. Атомни физикеи атомни техникей дегІайоалаяра гІулакха дунен тІа хьалха латт Советски Союз.

Доккхий толамаш даьхад электрификаце, дунен тІа йоккхагІа йола гидротурбогенератораш, теплофикационни турбинаш хьаяра даькъе, электроэнерги гаьнна дІателара гІулакха.

Советски Іилмо доккха дакъа лаьцад квантови генератораш хьаяра юкъе. Физиканеи хименеи карагІдаьннараша шерра торонаш хьайийлай материалашта обработка яра, керда эффективни технологически процессаш хьаяра. ЛоархІамера прогресс хиннай дуккха конструкционни материалаш чІоагІагІа хилийтара даькъе. ВІаштІехьдаькхад абразивни материалашта меттел искусственни алмаза кристаллаш промышленносте хьаелга. ЛоархІамера хІамаш карагІдийннад Іилмаи техникаи кхыча доакъошка а.

Технически прогрессо еча влиянех хадданза хьа а хул дегІа а ух керда производстваш, промышленноста къаьнарча доакъоех хьакъест уж, цахаддаш кІоарглу специализаци. ГІа хьалхашкахьа баьккхаб дуккха специализированни производстваш, масала, запасной оатхалий, литья, метизий, поковкай, промышленносте шерра пайда эцаш йолча кхыча хІамай производство хьаяра даькъе.

ВорхІ шера план кхоачашъеш латтача хана дуккха йоккхий мероприятеш чакхъяьхай халкъа материальни хьал-торон боарам лакхбара гІулакха. Балха ден дІоахал лоацдаьд, юкъера алапи лакхденнад, болхлойи гІулакхерча наьхеи тоъал доккхача даькъа алапена тІера йоаха налогаш дІаьхай е лохъяьй, юкъедоаладаьд колхозхой пенсешца Іалашбелга. Товарий ассортимент дикка шеръеннай чурча рынке, халкъо леладеча дуккхача предметашца баха пах Іалашбелга тоаденнад. Шеррача масштабех хьалдеш латт чуІе цІенош.

Из долла хІама вай сий долча болхлой классо, инженераша, техникаша, Іилмахоша творчески къахьегарах хьахиннар, партийни, советски, профсоюзни, комсомольски организацеша наха юкъе баьча боккхача организаторски политически балхах хьахиннар да.

Цхьабакъда, социалистически промышленность дІахо айяра декхараш нийса кхетадара теркалде деза общественни производство дегІаахара хІанзара стади йоашхаш дола дуккха гІулакхаш.

Боккхача боараме шеръеннай производства масштабаш, лакхденнад капитальни вложенейи производственни фондийи боарамаш. Дикка шер а деннад, чоалханегІа а хиннад боахама бувзамаш.

Сихъеннай Іилма-технически прогресса темпаш. Іилманеи техникаеи керда карагІдаьннараш мамогга сихагІа производствана юкъекхахьар вІалла а данза даргдоацача кхаьчад.

ХІанзарча Іилма-технически револющце хьалхарча плане оттаду продукце технически уровень, дикал, чІоагІал, цунах пайда эцара эффективность санна дола дешаш. Духхьал производства цу оагІонашта тІаерзаеш я тахан социализма мехкийи капитализма мехкийи машарерча экономически яхьера керттера уйла.

Данза даргдоацаш да капитальни вложенешта йоккхий накопленеш вІаштІехьйоахилгеи цу цхьан хана халкъа материальни хьал-торо дикка лакхъергйола гІулакх Іалашделгеи. Цо къаьстта чІоагІа оттаду ресурсаш дукхагІа духъюврггйола хьасташ шердара декхар.

Цигтара, юкъмоттигера проблема а лоархІаш, хьалхарча плане оттаду общественни производства эффективность мамогга лакхъелга, дІаухийташ бола наьхеи машиний къахьегам кхобелга, капитальни вложенехи керттерча производственни фондехи хьахур цахаддаш а дикка а совдоахилга.

Цунца дувзаденна боккхача лоархІаме да боахама йоакхо йоацаш, хьурмат доацаш доал дарца, рузкъаш зехьа доаларца кхы а чІоагІагІа къовсам лоаттабар. Вай управленчески аппаратера штаташ а дІадодар а сов дукха да. Цига цІенхаштара порядок оттае а дикка экономи е а еза вай.

Обществана бе-башха ца хеташ вІалла а дац мел низеи рузкъани чотах, мел мах болаш хул результат, хІара предприяте меттел, хІара къаьст-къаьстача болхлочун а къахьегама эффективность мишта хул.

Советски экономика, Іилма, техника, культура дегІаухача хІанзарча этапе хаьдда лоархІам болаш да цхьаккха а юкъера ца йоаккхаш халкъа боахама ерригача звеньяшка, эгтара хьалхарча аргІанна промышленносте, рационально, кхомбеш доал дар.

Мишта латт гІулакх производства эффективность лакхъяреи общественни къахьегама овсарле лакхъяреи даькъе?

Промышленни производстверча хьала нийса мах бара бокъонца довзаш хила деза даьха толамаш меттел, иштта промышленноста балха тІа долаш дола кхоачамбоацараш, халонаш а хІанз а кхоачашданза диса декхараш а.

Белгалдаккха дезаш да, керттерча производственни фондий цхьан сома кхоачача къаман доходеи промышленни продукцеи боарам укх тІеххьарча шерашка кІезиг-дукха лохбенна хилар. Иштта общественни производства эффективноста лоархІамера хьокхам бола промышленностера къахьегама овсарле лакхъяра темпаш укх тІеххьарча шерашка кІезиг-дукха лаьгІъеннай. Из моттиг укх гарггарча шерашка вайга нийс а юлургья, нийсъе а еза.

Ала дезаш да, вай Іилмахой-экономисташ общественни производства эффективноста анализ ярген из айергйола предложенеш оттаяргеи кІезига хьожаш хилар.

Вай мехка Іалаьмате йоккхийча социально-экономически совленех пайда эца беза къаман доход лакхъяра хиланза яргІйоаца темпаш, керттерча производственни фондий цхьан сома лоархІаш продукци дукхагІа арахецилга, цахаддаш къахьегама овсарле лакхлулга цар Іалашдергдолча тайпара.

Къаман доход лакхагІа ме хул, ахча дукхагІа хьожаде йиш хургья производство дегІайоалаяргеи халкъа хьал-торо лакхъяргеи. Цудухьа цахаддаш дукхагІа яха гІерта деза вай керттерча фондашка дІадахийтача хІара сомагара доход.

Керттерча фондах вайцига хІанз а кхоачамболлаш пайда эцаш ца хилар бахьан долаш керда производственни фондаш хьаярга дукха ахча дахийтанза ца доалаш да вай. Из ца Іаткъа йиш яц къаман доход екъачеи халкъа эшачунга дІадохийтача цун даькъа доккхалаи.

ЛоархІамегІарча декхарех цаІ латт, халкъа эшарашка дІайохийтача къаман дохода дакъа укх гарггарча шерашка доккхагІа хилийтарах. Цхьабакъда, иштта цахаддаш лакхлуш дІаяха еза капитальни вложеней абсолютни цифраш а. Из де торонаш йолаш да вай. Цо дІадех халкъа къахьегамца хьаяь Іалаьмате йоккхийча а тІа-тІа дукхагІа лакхлуча а производственни фондех пайда эцара, общественни къахьегама овсарле лакхъяра гІулакх цахаддаш тоаделга.

Бакъде дезаш да, социалистически боахама системо хьаеллаш йолча совленехи торонехи хІанз укх сахьата бокъонца пайда эцаш ца хилар. Вай промышленность толаме дегІаухари ерригa а хьайийцача ворхІ шера плана заданеш тІеххкхоачашйореи аьнна вайна кхоачам хиннабац хьаяьхача результатех, къаьстта а яйга, кхачан, химически, хьуи, каьхата промышленность, хІаьта иштта гІишлой материалий промышленность а сацна долча доакъошка.

Вайна хов, новкъостий, дукха ха йоацаш тІехьа а планировани еча кІезига гІалаташ дувлийта ца хилар, чоалханера боахама проблемаш уйла ца еш волюнтаристски наькъаца къестаеш моттигаш хинна хилар. Цу гІулакхо телхайора боахама тайп-тайпарча доакъошта юкъе хиланза яргІйоаца пропорцеш. Дукхача хана денз йоацаш я вай юрта боахам дегІабараи промышленность дегІаяраи юкъе хиланза яргІйоаца пропорциональность. Юрта боахам тІехьабисар бахьан долаш промышленность, къаьстта а халкъа эша предметаш хьаду доакъош дегІадахкара темпаш лаьгІъеннай.

КПСС ЦК мартовски Пленуме бокъонца хьежар из тІехьабисара бахьанашка, хаьдда мероприятеш кийчйир юрта боахама производства дерригa доакъош сихагІа дегІадоаладара. Духхьал дІаала дезаш да, бокъонца дола из диспропорци дІаяккхара гІулакхаш белгалдаьхар алхха мартовски Пленум хилар. ЛеррагІа уж гІулакхаш чакхдахарах даьнна беркат хІанзле а практике гуш да.

Харцахьара соотношени эттай «А» группах йола промышленности «Б» группах йола промышленности дегІаяра юкъе. Ше дегІаахара гІулакха «Б» группах йола промышленность тІехьаюсаш хьайоагІа хІанз вІаштта массехк шу да. Из тІехьайисара бахьан «Б» группах йолча промышленноста доакъошта планашка увттаяь дегІаахара темпаш лоха хиларах лаьтта ца Іеш, кхыметтел уж планови заданеш а даим кхоачаш ца еш юсаш хинна хиларах а латт.

Юрта боахами «Б» группах йола промышленности дегІаахара темпаш тІехьайисаро халкъа эша предметаш хьадеча производстванеи производства средстваш хьаеча производстванеи юкъера белгалара юкъ яьккхаяр. Из ца Іаткъа йиш яцар бахача наьха реальни доходаш дегІаяхкара темпашта, материальни стимулировани боарама. Юкъмоттигера декхар да уж тІехьаюсилга ерригача общественни производства эффективность лакхъяра наькъаца дІадаккхар.

Хьалха боахаме цхьадола лер тІа доаца гІулакхаш нийсденнад иштта еза-йоккхача промышленноста цхьанцадолча доакъоша, керттерча даькъе производственни мощносташ болх бе йолаялийтара план кхоачаш ца яр бахьан долаш. Цо белгалара халонаш хулийтар, масала, хІанз химически промышленносте ярий тайпара, производство бедалцеи полуфабрикаташцеи Іалашъяра гІулакха.

ЦІенхашттара кхоачамбоацараш долаш моттиг я капитальни гІишлош еча: мощносташ болх бе йолаялийтара ханаш тІехьайоах, болх бе йолайолийтача предприяте мах безбу, лоацаеннача лоаттаю паччахьалкхен дуккха средстваш.

Техника сиххача темпашца дегІаухаш долча хІанзарча хьалашка предприятеш хьалъяра балхаш шортига деш хилча дІаувттаеш йола оборудовани из болх бе йола а ялийтале технически къалуш моттигаш хул дуккхаза а.

Капитальни гІишлош хьалъечара доккхий кхоачамбоацараш тоъал доккхача даькъе планировани воча хьала тІа хиларца дувзаденна да. Капитальни балхий планаш йоккхий увттаяро средстваш дуккханахьа дІа-юха йийкъе лоаттаю, финансовии материальнии халонаш тІакхоачаю, халкъа боахама зе ду.

Капитальни гІишлош хьалъяра планаш увттаеча порядок оттаяра керттера дакъа лаца дезаш я СССР Госплан. Ведомствашеи моттигерча органашеи мел чІоагІа низ бойя а, Госплан цІенхашта хьажа еза финансовии материальнии ресурсаш а капитальни балхий боарам а плана тІа вІаши бокъонца нийсбаларга. Из никъ чІоагІеи леррагІеи чакхбаккха беза вай 1966 шера оттаеча плана тІа а тІехьа, цо вай экономика дегІайоагІилга дуккхача хьале сих а дергда, хьал ца еш юсаш йола капитальни гІишлош кІезигагІа а хулийтаргья.

Эргаяккханза яргъяц капитальни балхашта планаш увттаяра система а. ГІишлош еча организацей балха мах бе беза дІаяхийтача средствай дукхалга хьежжа а ца беш, кийчача продукцега, вешта аьлча бокъонца болх бе йолаялийтача заводашка, фабрикашка, чуІеча цІеношка хьежжа.

Капитальни гІишлош хьалъелга овлангара денз тоадаро дІадех финансировани даькъе дуккха мероприятеш чакхйоахилга, подрядни организацештеи заказчикаштеи юкъера хозрасчетни гІулакхаш тоаделга, проектно-сметни гІулакх а гІишлош шоаш хьалъяр а тоаделга. Цу тайпара гІулакхаш вай кийчде деза капитальни гІишлош хьалъелга вІаштІехьдаккхареи царна планировани яреи дерригa дешаш тІехьагІа бокъонца а цхьана а къоастадергдолаш.

Керттерча производственни фондий цхьан сома лоархІаш арахеца продукци лохьяр тоъал дуккхача даькъе керда мощносташ караерзаяра гІулакх мела леларца дувзаденна да. Дуккха моттигаш я болх бе йолайолийташ йолча предприятешка проектни хьокхамаш карадерзадаь ца доалаш 4 шу а цкъаза кхы дукхагІа а ха йоаккхаш. Производственни мощносташ караерзаяра гІулакх къаьстта во лел химически промышленносте, Іаьржача металлурге, гІишлой материалий промышленносте, целлюлозно-каьхата промышленносте.

ДукхагІча даькъе цун бахьан да керда производстваш комплексни порядках йисте ца яхар, проекташ тІен технологически процессашкеи гІалаташ а кхоачамбоацараш а хилар. Кхы кІезигагІа Іадкъаш дац керда производстваш бедалца Іалашъелга во вІаштІехьдаккхар а, царна эксплуатационникий кадраш ханнахьа кийч ца яр.

Мощносташ караерзаелга цІенхашттa тІехьалиса моттиг я синтетически каучука заводашка, масала, каучука керда тайпаш хьаду мощносташ яхкаьча Куйбышевски, Волжски, Ефремовски заводашка. Халкъа боахамга дІа ца кхоачаш юс вайна геттара чІоагІа эшаш йола Іалаьмате дукха синтетически каучук. Пайда во эц болх бе йолаялийтача шолхасуперфосфат йоаккхача мощностех. Масала, 1963 шера Воскресенски химически комбинате болх бе йолаялийтача мощностех 17 процент мара пайда эцаш яц, хІаьта 1964 шера Волховски алюминиеви заводе болх бе йолаялийтачарех — 32 процент.

Керда мощносташ болх бе сихагІа дІайолаялийтар — Іилма-технически прогресса овлангара дош.

Промышленность дегІаахара темпаш тІа-тІа дукхагІча даькъе технически прогрессах, Іилмана карагІдаьннараш сихагІа производствана юкъекхахьарах тийша йолча хана чуеннай хІанз промышленность. ХІаьта а цу гІулакха юкъе да вай промышленни производство лакхъялара темпашта а дуккха предприятеш технически кийчъяра а гІулакхашта цІенхашта Іоткъам беш дола доккхий кхоачамбоацараш.

Іилмана карагІдаьннараш лаьгІа юкъекхахьара бахьанаш сенах латт аьлча, уж латт, цхьан оагІорахьара, дуккха Іилман разработкаш практически пайда эцара кхоачамболлаш йистеьнна ца хиларах, шоллагІчахьара — Іилмахоша кийчъяь овсарле лакха йола технологически процессаш, машинаш, эффективни материалаш промышленносто шортига караерзаеш хиларах. Масалаш доаладергда аз.

Массехк шу хьалхагІа дунен практике эгтара хьалха вай Іилмахоша кийчъяьй чІоагІа низ тІа а бохийташ коачала новкъосталца металлашта обработка ю лакха эффект йола способ. Цо йиш хулийт кхыметтел халла мара деформировани ца юлаш долча металлашта а геттара нийса обработка е, металла свойстваш тоае, производственни майдаш зІамигъе, технологически оборудовани чоалхаза хилийта, геттара лакхача сухалашца обработка е. Обработка керда метод шерра юкъейоалаялара лакха давлени йола аппаратура хьаелга вІаштІехьдаккха дийзар. Цхьабакъда, цу тайпара аппаратура кийчъелга хІанзалца вІаштІехьдаккханза да.

Иштта массехк шу хьалхагІа вай Іилмахоша кийчйир принципиально керда лакха эффект йола электрически тока полупроводникови преобразователаш. Уж преобразователаш къаьнача механически ртутни преобразователашца нийсйича пайда луш йола коэффициент дикагІа а габариташ зІамагІа а йолаш я. Совленаш гуччахьа йоллашехьа а, полупроводникови производство шерра дегІайоалаелга промышленносто магийта мегарг а доацаш гоадеш да.

Пхи шу совгІа ха хьалхагІа советски Іилмахоша кийчъяьяр Іалаьмате пайданера конструкционни материал йола полипропилен хьаяра метод. Полипропиленах хьае йиш я химически агрессивни йолча средствашта юкъе чІоагІа латташ йола турбаш, арматура, тайп-тайпарча машиний агрегатийи оатхалаш, радиоэлектрони промышленноста эша оатхалаш, промышленноста, юрта боахама, бытовой гІулакхашта эша пленочни хІамаш, тІех чІоагІа хьоаса. Пропилен хьаю эгтара хьалхара отечественни производство болх бе йолаяла езаш яр 1964 шера декабрь бетта. Цхьабакъда, из производство болх бе йолайолийтилга хІанзалца вІаштІехьдаьккхадац Мосгорсовнархозои химически промышленноста гІулакхашта йолча паччахьалкхен комитетои.

Іилма-тохкама балхий а Іилманеи техниканеи карагІдаьннараш производствана юкъекххахьара а планаш даим кхоачаш ца еш юс. Къаьстта во латт гІулакх керда машинаш хьаяра кийчо яреи арахеца йолаяреи даькъе. Мела лел производствана комплексни механизации автоматизации елга, хІаьта автоматизаци яра даькъе чакхдоахача цхьадолча гІулакхий эффективность геттара лоха я. Кхоачамбоацаш юкъекхухь производствана керда технологически процессаш.

Дуккхача доакъошка хьаеча машиний оборудованеи структура хІанзарча хано дІадехараша маяххара яц. Масала, ерригача арахецача металла обработка еча оборудованена юкъе геттара лоадам боацаш моттиг дІалоац нийсача литьена лаьрхІача машинаша, кузнечно-прессови оборудоване.

Дикка шерданза даргдац вай машиний оборудованеи прогрессивни тайпаш арахецилга. Эгтара хьалхарча аргІанна дукхагІа хьае еза кузнечно-прессови оборудовани, нийсача литьена эша машинаш, электрофизически, электрохимически, кхыйола балха овсарле лакха йола методаш юкъе а кхувлаш металла обработка ю станокаши машинаши.

Дай-мехка машиностроени мамогга дегІа а кхувлаш, шерагІа пайда эца беза доазол дехьарча техникана карагІдаьннарех.

Вай хьаеча хІамай дикал дунен тІа дикагІа йолча образецел лохагІа йоацаш хила еза. Цу гІулакха ерригача предприятешка айе еза вай технически производствени машинаш дисциплина, лакхъе еза производства культура, дай-мехка эшараш санна, иштта экспорта эшараш а диззакхоачашде йиш хургІйолаш.

Производство дегІайоалаяра темпаш сихъяраи халкъа хьал-торо лакхъяраи боккхача лоархІаме да къахьегама ресурсаех пайда дикагІа эцар. ХІанз вайцига болх булуш болча нахах 85 процент общественни боахаме къахьегаш, е дешаш ба; кхалнахах 75 процент ба. Бахача наьха вож юхедиса дакъа шо-шоай гІонна болчеи цІагІарчеи боахаме къахьегаш да. Цу даннеех хьагу, болхлой низ кхы тІа а общественни производстванеи наха гІулакхаш деченеи юкъеоза йиш хилар.

Болхлой низа тоъал йоккхий резерваш я йоккха йоацача городашка, къаьстта а Украина, Белорусе малхбузехьарча районашка, Закавказерча цхьайолча районашка, хІаьта иштта РСФСР цхьайолча центральни районашка а. Белгалдаккха деза, иштта моттигаш хилара керттерча бахьанех цаІ боахама организацеш, комитеташ, министерстваш дукхагІча даькъе йоккхийча городашка производство дегІакхувла а керда предприятеш хьалъе а гІертиига хилар. Из цхьаккха дича а нийса лархІа йиш йолаш дац.

Мехка районашкара къахьегама ресурсаш йовза а халкъа боахама планашка производствои хьалъюгІишлоши къахьегама ресурсех халкъа боахаме дикагІа пайда эцилга Іалашдергдолча тайпара дІанийсъе а декхарийла я паччахьалкхен план.

Парте Центральни Комитетои СССР Министрий Советои халкъа боахамерча кхоачамбоацараш та уйла тІаяххийта анализ а яь гучадаьхад экономика дегІаяра темпаш лаьгІъялара бахьанаш. Анализо хьахьокх, вай экономика дегІайоагІачара белгалара халонаш ханна мара этта ца хилар, хІаьта уж лоацача хана дІаяха а еза.

КПСС ЦК Президиуман СССР Министрий Советаи хетачох саготагІа йола, промышленность дІахо дегІайоалаяреи халкъа вахара боарам лакхбареи проблемаш къоастаеча хана керттера уйла тІаяхийта еза промышленноста деча доала методаши формаши эргаяьха тоаяра. Промышленносте хІанз йолаш йола доал дара, планаш увттаяра, стимулировани яра формаш кхы яц хІанзарча технико-экономически хьалашеи производительни низаш дегІадахкара боарамои маяххара.

Предприятей боахама инициативеи цар бокъонаши кІезигъяьй, хІаьта бехктокхам кхоачамболлаш бац. Хозрасчет дуккхача хьале формаш леладеш я. Промышленностерча болхлошта материальни поощрени яра хІанз йолча системо цар безам тІабахийтац ерригача предприяте балха юкъара итогаш тоаяра, хІаьта из дуккхача хьале халкъа боахама хьашташ теркал ца деш а я.

ХІанзарча хьалашка боахама доал дараи планаш увттаяраи чІоагІа маькара а оперативность йолаш а хила веза. Геттара лоархІаме да хувцалуш дола боахама хьал шийханнахьа теркалдар, ресурсаш эш-эшшачахьа лостаяр, производство дукхагІа дегІадаьхкача хьаштащцеи бахача наха дІадехаращцеи кхетамца ювзар — лакхерча меттел, лохера а, — Іилманеи техниканеи карагІдаьннараш сихха производствана юкъекхахьар, предприяте хаьдача хьалашка боахама декхараш кхоачашдара дикагІа йола способаш лахар.

Из дерригa а вІаштІехьдаргдац центрера планах деш дола кулгал предприятейи коллективайи боахама инициативаца, производство дегІаяра экономически рычагаши материальни стимулаши чІоагІъярца, йиззача боахама расчетаца тардеш ца хуле. ТІаккха производства эффективность лакхъяра декхаращца кхоачамхиллал йийза хургья боахама доал дара система.

Пленуме тІаена предложенеш вай экономика дегІайоалаеча централизованни планови кулгалдара лоархІам теркал а беш оттаяь я. Цу принципа тІера даьлча планови социалистически экономика тІеххилар ца довзамал бацар.

Планироване методаш эргаьха тоаярои экономически стимулировани чІоагІъярои йоагІаш йола эффект лургъяц производительни низаш де-

(ДІахоьдар 2-чу агІо тІа).

НОВКЪОСТА А. Н. КОСЫГИНА ДОКЛАДАХ ДIАХОДОДАР

(ДIахододар. Доладур 1-ча оагIо тIа).

гIадахкара боарамга а коммунизма материально-технически база хьаяра хIанзарча этапе хьалхашка уттадеш долча декхарашка а хьежжа йолча доал дара организационни формашца тардеш уж гIулакхаш ца хуле.

Производственно-технически проблемаш геттара чоалхане ерзаш долча хIанзарча хьалашка промышленноста эффективно кулгалде йиш яц хIара даькъа башхалонаши декхараши дизза теркалдеш хилча мара. Производствана специализаци яр технически прогресса, производство дегIарен эргаьккха тоаярен лоархIамегIара дакъа да. Цудухьа боахама деча доалах дIадала йиш йоаца дакъа да кулгалдара отраслеви принцип Iалашъелга.

Укх тIеххьарча шерашка, вайна махарра, кулгалдара отраслеви принцип толхаяьяр, хIаьта по производствои техникеи дегIаяра тоъал доккха зе а дир. Чакхъяха лерхIача мероприятеша гIулакх тоаде йиш хулийтаргья.

Цхьабакъда, кулгалдара отраслеви принцип территориальни принципаца, бIарчча хьанийцача беррига халкъа боахам цхьатарра дегIабоалабара а мехка республикай районийн экономика дегIайоалаяра а доакъой юкъарча декхарашца, республикай боахама бокъонаш шеръярца тарье езаш я.

КПСС ЦК Пленум хьажийта тIаяьа предложенеш, цкъа-дале, планировани эргаьккха тоаяра, предприятей боахама инициативеи экономически стимулировани чIоагIъяра, шоллагIа-дале, промышленноста цу кулгал дикагIа вIаштIехьдаккхара хьакъехьара я. Дешай хьалхара группа укх денношка чIоагIъяьча социалистически предприяте хьакъехьарча кердача положенеца юбзаенна я, хIаьта шоллагIа группа — союзни республикай боахама бокъонаш шеръяра хьакъехьарча соцамца. Уж деррига дешаш вIашагIлаха йиш йоаца а цхьа никъ болаш а да.

Хьалхашка енача мероприятеша керттера лерхIарий маIан фуд аьлча, из да, планах кулгалдара системей доал дара методаши коммунизм хьальяра декхарашка хьежжа хилийтар духьа производства социалистически способа лоархIамегIара оагIонаши из тIеххилари дIахо дегIадоаладар а цу тайппара вай экономика коммунизмага бодача новкъа сихагIа йодилга Iалашдар а.

Мукъа ба сона планировани эргаьккха тоаярцеи промышленни производства экономически стимулировани чIоагIъярцеи дувзаденна дола дешаш дуьйца волавала.

II. ПЛАНИРОВАНИ ЭРГАЯЬККХА ТОАЯРИ ПРОМЫШЛЕННИ ПРОИЗВОДСТВА ЭКОНОМИЧЕСКИ СТИМУЛИРОВАНИ ЧIОАГIЪЯРИ

Экономикана валови кулгал дара формаши хIара предприятена доалдара методаши малагIча керттерча лостамашкахьа эргаяьха тоаелга да лерхIар?

Цкъа-дале, белгалду экономикана пачхьалкхен планировани яра Iилман боарам лакхбара де деза дукха а гIулакхаш.

Халкъа боахама планашка белгалъю производство дегIаахара, къаман доход дегIаахара темпаши керттера пропорцеши оптимальни хила еза, вешта аьлча, йолаш йолча торонех социализма объективни экономически законашка хьежжа эггара дикагIча тайпара, эггара эффективнегIа пайда ийбелга Iалашде деза. ХIанзарча ханарча Iилма-технически революце хьалашка планировани декхар да тIеххьара Iилмански техникаен дуденнараш сихача темпашца промышленни карадерзаделга планашка белгалдеш хилар. План уттае еза Iилма-технически прогресса перспективай ларда тIа. Перспективни планий роль лакхъянза, планированена Iилма ларда тIа латтача нормативай система хьаянза яргьяц.

Цунца вайга йиш хургья планированена волюторизм юкъекхухьилга тар ца далийта а общественни производства эффективность лакхъяра вша хьалаш хилийта а.

ШоллагIа-дале, предприятеши объединенеши боахама хьакъехьа шоай лоIаме хилари шеръярен цар инициативеи вай экономика керттера боахама ячейка йолча предприятей роль лакхъярен гIулакхий бIарчча система хилийта лерхI. Производства концентраци дегIаахара, производственни бувзамаш шердалара хьалашка хIанз йолаш йола боахама хьакъехьа шоай лоIаме хилара рамкаш хIанзарча социалистически предприятешта готъеннай, хIаьта къахьегама овсарле лакхъяран производства эффективностай йола цар торонаш юха а увз. Предприятеш боахама хьакъехьа шоай лоIаме хилар шердаро, болхлой класса политически сакхетами хьинари дегIадаро хьаелл партийни организацеша кулгал а деш коллективаша производствана кулгалдеча шерагIа дакъа лацара йола торо.

Уж гIулакхаш дара предприятей боахама балха уттаю сов регламентаци дIадаккханза, предприятешка производство дегIайоалаяра хиланза яргйоаца средстваш кхачийтанза, предприятей шерлуш йоагIача бокъоний хьакъехьара чIоагIа законодательни гарантеш оттаянза яргьяц.

КхозлагIа-дале, лерхIаш да боахама расчёт чIоагIъе а дегIайоалае а, мах, пайда, преми, кредит санна йолча средствай новкъосталца производства экономически стимулировани чIоагIъе. Предприятеш производство дегIаахарца, пайда лакхбаларца, Iалаьмате доккхача рукъах — предприятешта тIачIоагIъяьча производственни фондех — эггара дикагIча тайпара пайда ийбарца хьашт долаш хилар лакхде деза.

Де дезаш да болхлойи гIулакхера нахи предприятей балха юкъара итогаш дикагIа хилийтарца хьашт долаш хилар хоадам боллаш чIоагIагIа хилийтара, хIаьта цунца цхьана боахам хьабечара дукхача къахьегамхой самодеятельности инициативеи шеръяра а производствана доал дара юкъе цар дукхагIа дакъа лацара а экономически лард чIоагIъелга.

Де лерхIа гIулакхаш тIадерзадаь да къахьегамхой материальни хьашт долаш хилийтара ленински принцип ларрагIа чакхъяхара, предприятешта шоашта чура керда резерваш хьалехара, болхлойн гIулакхерча наьхен алапеш лакхдара дола керда хьасташ хьахилийтара.

Халкъа боахаме Iалашдаь хила дева хьадеш долча халкъага ухача товаоний дукхали бахаш болча наьха ийдара йола торон хиланза баргбоацача цхьан боараме хулийтилга. ХIаьта тIеххьарьяр дукхача хьале алапе фондага хьежжа а хул.

Перспектива лаьрхIача, наха эша хIамаш хьаелга дикка шерде а хиланза яргйоаца потребительски товарий резерваш Iоае а вIаштIехьаьлча, предприятешта алапе фонд чIоагI ца еш йита йиш хургья. Хьалхарча эргIанна из чакхдаккха лерхI потреблене хIамаш хьаеча доакъошка.

Иштта гIулакхаца, предприятешта лакхехьа чIоагIъеш хургья:

продукцена реализаци яра объем;
продукце керттера номенклатура;
алапе фонд;
пайда суммеи рентабельности;
Бюджете дIачутелари бюджетех ю ассигнованеши.

Цу хьокхамел совгIа царна уттаергья иштта:

централизованни капиталовложеней объеми производственни низаш а керттера фондаш а болх бе йолаялийтари;
керда техника юкъекхахьара керттера заданеш;
материально-технически Iалашон хьокхамаш.

Боахама балха кхыча хьокхамашта планаш уттаергья предприятеше, уж лакхехьа латтача организацеша чIоагI а ца еш. Цо предприятеш ца эшача опеках мукъа а йоахаргья, хIаьта, къоастам болаш дола производства хьалаш теркал а деш, эггара экономичнегIа йола решенеш тIайе йиш а хулийтаргья царга.

Предприятеш боахама хьакъехьа шоай лоIаме хилар шер а деш, пачхьалкхено дIахо а чакхйоахаргья технически прогресса, капитальни вложеней, маьхий, къахьегамах мах телара, финансай даькъера цаI йола политика, пачхьалкхен статистически учети отчетности цаI йолча системах лелаелга Iалашдергда.

Планирующии боахамеи организацей керттерча декхарех цаI да потребителаша дIадехарашка а хIанзарча технически боарамга а хьежжа продукце дикал тоаелга.

Планаш тIа белгалдеш хила деза технически боарамеи продукце дикалей лоархIамегIа дола хьокхамаш а цунна хиланза яргйоаца финансови, къахьегама, материальни ресурсаш а.

Пачхьалкхен стандартий роль лакхъянза яргьяц, из продукце дикал тоаяра эша средство ма хиллара. Стандарташ массе а хана толашагIа хулаш хила еза, Iилманеи техникаеи дуденнарий терко а йолаш. Юкъе яхьа йоагIа продукце дикала пачхьалкхен аттестаци.

ЛерттIа бола предприятей боахама болх царна лакхехьара чIоагIъю планаш хиланза яргйоацача технико-экономически расчеташцеи обоснованешцеи чIоагIъяь ца хиларо а плана къаьст-къаьста йола разделаш шоайла вIашагIийиза ца хиларо а тёлхабеш хилар наггахьа мара ца хулаш дац. ХIанззалца хьа йоагIаш йола уйла тIаахийтац планировани еши боахам лелабеши хиланза яргйоаца технико-экономически нормативаш къоастам а беш уттаяра. ЧIоагIъяь планаш каст-каста хувцалу, цо предприятей болх вIаштIехьбалийтац, производства эффективность лохъю. Планировани эргаьккха тоаяра керттерча декхарех цаI да предприятешта, промышленноста доакъойи предприятей группайи къоастам боллаш йола башхалонаш теркал а еш, Iилма лард тIа латтача нормативайи технико-экономически расчетийи кIийлен тIа уттаь соцам бола планаш предприятешта вIаштIехьйоахилга.

Планироване Iилма уровень лакхъяларо Iилмахошта-экономисташта хьалхашка оттаду мохк технико-экономически дегIаахара хIанзарча ханара процессаш тахкара, белгалъювла тенденцеши перспективаши гучаяхара хьакъехьара декхараш. Къаьстта уйла тIаяхийта еза кердача техника экономически эффективность лакхъяра, производстверчеи потребленерчеи структурни хувцамашта, боахама бувзамаш, районий экономика комплексни дегIаахар, мехка чухьа къахьегам территориальни бекъабалар довзара.

Производства технически боарами цун эффективности лакхъелга лоархIамегIа дола декхар хинна хьалхашка отташ долча хIанзарча хьалашка предприятей боахама балха планови кулгалдара шера планах кхоачам хургбац. ХIаьта перспективни планий бе боагIа лоархIам беш а хиннабац. Дукххача предприятешка вIалла уттаеш а хиннаяц уж, хIаьта уж планаш йолаш хиннача — уж, массаза а яхар мо, халкъа боахам дегIабоалабара планашца юзаялийта а хиннаяц. Йолаш йола перспективни планировани вIаштIехьъяккхара юкъера доккха кхоачамбоацар да перспективни планий чIоагIъяь заданеш, цар даькъе ворхI шера плана контрольни цифраш шерашка дIаса ниисъяь ца хилар а.

Цу тайпарча хьало тIакхоачаду предприятешта хьалххехьа а шоай производство дегIайоалаяра перспективаш ца йовзаш хилара а ший ханнахьа производство кийчъелга, поставщикашцеи потребителашцеи массазара бувзамаш вIаштIехьдоахилга чакхдаха царга йиш ца хилара а.

Планироване керттера форма пхешера план хулийтилга лерхI, лоархIамегIа йола заданеш шерашта дIа-са а ниисъеш, предприятеша шоай производственно-боахама болх цу плана ларда тIа чакхбоахаргболча тайпара.

Укх тIеххьарча хана халкъа боахама планашка, кхоачамбоацараш белгалдеш хиннад промышленноста доакъошта лоархIаш производства эффективность лакхъяра тIадерзадаь ду гIулакхаш, из промышленноста доал дара отраслеви принцип толхаярца дувзаденна да. Промышленноста доал дара юкъе а халкъа боахама плана юкъе а промышленни производства даькъа лоархIам айбе безаши доакъошка планировани яр республикашка а экономически районашка а планировани ярца ниIса цхьана тарлуш хилар Iалашде дезаш да декхар.

Цунца дувзаденна ала доагIаш да СССР Госплана декхарех лаьца. Госплано уйла тIаяхийта еза халкъа боахама пропорцеши бувзамаши нийса хилийтара, общественни производства эффективность лакхъяра, къаман доход чеккха дегIакхувлара йола ресурсаш лехара, халкъа хьал-торо лакхъяр Iалашдара. Цу тIа а къаьстта лоархIаме хургда халкъа боахама балансаш, цу даькъе къаман дохода баланси цунах пайда ийбари, къахьегама ресурсий баланси царех бIарччача мехка а санна, иштта районашка а пайда ийбари, бахаш болча наьха ахчан доходийи расходийи баланс, финансови ресурсай баланс, хIаьта иштта лоархIамегIа йола материальни балансаш кIоаргагIа, къоастам боллаш вIаштIехьъяхар.

Кердача техника, керда оттаяьча оборудоване, болх бе йолаялийтача предприятеша е цехаша массахана лац цу сахьате йизза экономически эффект, цунца дувзаденна ханна финансови халонаш ниисъяла тарлу предприятешта. Цудухьа могаду, керда болх бе йолаенна мощносташ караерзаяра планови ха чакхъяьнначул тIеххьагIа мара фондех боагIа мах ца баккхар.

Белгалдаккха деза, фондех мах телга хIанз предприятеша бюджета юкъекхухьача платежел совнагIа йолча взноса хьисапе йоацаш хилар; дувцар да предприятеша бюджета юкъекхухьача платежей нонагIа дола дакъа кердача новкъа даккхар. ДIахо йодача хана фондех луча платах хургда пачхьалкхен бюджета лоархIам а, цу даькъе налогеи оборотен бар а болаш.

Иштта шерагIа йоалае лерхI предприятешта юкъе боахама расчетни принцип а. ВIалла кхоачамбеш бац предприятешта шоашта юкъера экономически бехктокхам. Предприятешта юкъера экономически отношенешта юкъе хIанз а йоагIаш йола моттиг дIалаьцаяц боахама договоро.

ЛерхIаш да, продукци лоаттаяра хьакъехьара договорни декхараш кхоачаш ца деча предприятейн организацейн материальни бехктокхам доагIаш махилдара даь зенаш юхаметта а оттадайташ лакхбелга. Лакхлу предприятешкара продукци ший ханнахьа дIа ца хьочеи из потребителашка дIа ца кхоачийтачеи машинаькъа, хина, автомобильни, кхыча транспортни организацей бехктокхам. Проекташ, технологически схемаш, конструкцеш оттаеча хана шоаш дувлийтача гIалаташта иштта жоп даланза яргьяц проектни конструкторски организацеша а, нагахьа санна уж гIалаташ бахьан долаш материальни зенаш даьнна далеи гIишлош хьалъеча болх бе йолаенна объекташ караерзаеча а совнагIа затраташ е езаш хинналеи.

Продукцена реализаци яра показатель оттаяро предприятей-поставщикий хьал а цар фондаш хьаяра гIулакх а ийдархоша луча маьхах тийша хулийт. Боккъалдар аьлча-м, хIара предприяти ше декхарийла я ший ханнахьа платежаш дIаяла а, ханнахьа поставщикашца расчет е а. Предприятешта юкъерча хозрасчетни отношенеша дIадех платежни дисциплина чIоагIъелга. Цунца цхьана поставщикаштеи потребителаштеи юкъе цахалдаш расчеташ хилийтара лакхбе беза боахама оборотера пачхьалкхен кредита лоархIам.

Промышленноста планировани тоаярахи предприятеш боахама хьакъехьа шоай лоIаме хилар шердарахи

Предприятеш боахама хьакъехьа шоай лоIаме хилар шердар духьа, предприятешта лакхехьа чIоагIъеча показателий дукхал кIезигде лерхI. Цунца цхьан ханна плана юкъе юташ йола показателаш производства эффективность лакхъяра тIаерааь хила еза.

Практико хьахьокх валови продукце объема показатель предприяти боккъала а халкъа боахаман бахаш болча нахан хиланза яргйоаца хIамаш арахецара тIалостаеш ца хилар а дукхача моттигашка продукце ассортименти дикали тоаелга юхаувзаш хилар а. Наггахьа мара ца хулаш дац предприятеша дикал лоха йола продукци хьаелга, из потребителаэшаш а яц, цудухьа ца йохкаш а юс.

Валовой продукце показатель метта предприятей планашка цар реализовать даьча продукце объемага дилла йола заданеш уттае лерхI. Продукцена реализаци яра заданеш кхоачашъяро предприятешкара дIадехаргда цун дикала дукхагIа терко елга. Дикал лоха йола продукци арахецаш йолча предприятена хала хургда цу тайпара йола продукци йохка, долче, план кхоачаш а юлургьяц. ХIаьта хIанз йолаш йолча валови продукци арахецарга хьежжа предприяте балха мах бара порядкага диллача цу тайпара йола предприяти план кхоачашъяьрг лерхIаргьяр.

Цхьабакъда, предприяте балха мах алхха ехкача продукце объемага хьежжа беш хилар кхоачам болаш дац. Халкъа боахама къоастам болдаш дола продукце тайпаш эш общества эшараш кхоачашдара. Цудухьа планови показателий система чу бита беза изделей лоархIамегIа йолча номенклатура хьакъехьарча заданей го.

Дика вIаштIехьдаьха предприятешта юкъера боахама бувзамаш а хилча, договорий система дегIа а еча тIа-тIа нонагIа готъе йиш хургья пачхьалкхен плана юкъе чIоагIъю хьаеча продукце номенклатура, цунах групповой, йоккхагIа яь номенклатура а хулийташ.

Нагахьа санна продукцена реализаци яра хьакъехьарча задане де дезар производство потребленеца айхха вIашагIъюваилга дале, тIаккха предприяти производства эффективность лакхъяргахьа тIалостаяра эггара дикагIча тайпара гIулакх дергда пайда, рентабельноста хьокхамо. Пайда боарамо дикка лоархIамерча даькъе доашх производство шеръярген халкъа хьал-торо тоаярген бохийтача мехка цIенача пайдага хIара предприяте дохийта дакъа.

Бакъ ма дий пайда хьакъехьара заданеш оттаяро, продукцега дIадодар лохдара проблема лоархIам мелбеш ца хилара совгIа, кхыметтел чIоагIбеш а хилар. Продукцега дIадодар лохделга боахама кулгалхой лоархIамегIа дола декхар да. Продукцега дIадодачун хьоккама шекъаьстта уйла тIаахийта еза предприяте техпромфинплана тIа.

Пачхьалкхенна хьашт долаш да, продукце хIара единицага дIадодар лохдара чотах даь ца Iеш, хьаеш йола продукци дукхагIа хилийтара, ассортимент шеръярен кердаяхарен, хьаеча хIамай дикал лакхъяра чотах накоплени хадданза массе а хана дукхагIа хулийташ хилар. Пайда, продукцега дIадодачо санна а доацаш, йизза хьагойт предприяте производственни балха уж ерригa оагIонаш. Цу тIа а лоархIаме да пайда боарамаши цунна тIакхетари меттел, рентабельноста боарам а теркалбеш хилар, вешта аьлча, производственни фондай хIара сомах мел пайда ийцаб хар.

Предприятешкарча къахьегама планированена юкъе а дикка доккхий хувцамаш де лерхI.

ХIанз предприятешта чIоагIъю къахьегама хьакъехьара йиъ показатель—къахьегама овсарле, болхлой дукхал, юккъера лаьрхIа дола алапи, алапе фонд. Цу дагардаьча хьоккамех предприятешта алхха цаI — алапе фонд мара чIоагIъеш ца хилийта лерхI. Юхедиса хьоккамаш шоай лоархIам боацча даьннад ахилга-м дац из. Къахьегама овсарле дегIаахара, болхлой дукхал, юккъера лаьрхIача алапе хьоккамаш хьалха а санна халкъа боахама планеи предприяте ший производственни планеи хиланза даргдоаца доакъош долаш дус. ХIаьта а уж ерригa заданеш предприятена лакхехьа чIоагIъянза яргйоацаш йолий-хьогI? Практико хьахьекхад цу тайпара йолча планироване порядко къахьегама овсарле лакхъяра наькъаш харжара йола предприятей инициатива ехкаш хилар.

Предприятешта алапе фонд а чIоагI ма е аьнна предложенеш яьяр. ХIаьта а алапе фонда планировани ца еш йитар сов хьалха хургдар.

Предприятешта экономически стимулировани елга чIоагIдарахи боахама расчет чIоагIъярахи

Планироване формаши методаши тоаяро йиш хулийтаргья боахама расчет чIоагIъяреи дегIайоалаяреи гIулакх кердача тайпара вIаштIехьдаккха. В. И. Ленина белгалдаьхад, хIара предприяте рентабельно болх бе безилга, доходий чотах ший расходаш йизза юхаметта а оттаеш пайда бе безилга.

Балха экономически результатий беррига бехктокхам боахама расчет лелаеча предприятештен цар кулгалкоштен тIалатт. Боахама расчетах йола ленински идеяш чIоагIгIа юкъе я еза вай экономически практикана, уж идеяш цахаддаш кхоачашъяри дIахо дегIайоалаяри лерхI вай хIанзарча этапе коммунизм хьалъяра дукха декхараш кхоачашдара никъ.

Практически фу де деза боахама расчет кердача хьалашка чIоагIъярай дегIайоалаяран?

Цкъа-дале, вIаштIехьахха деза производства эргаьккха тоаяра дешаш предприятеша шоаш къоастаергдола, продукци дукхагIа арахецарай тIабоагIа пайда алсамбаккхарай шоашта тIачIоагIъяьча производственни фондех пайда дикагIа эца цар безам хургбола хьалаш. Цу гIулакха, цар пайдаех дукхагIа средстваш йита еза предприятешта, производство дегIайоалае, техника эргаьккха тоае, болхлой материальни хьал лакхде, предприятей болхлойи гIулакхерча наьхеи къахьегама а быта а хьалаш тоаде царна могаргдолаш. Шийна тIачIоагIъяьча производственни фондех предприяте пайда эцарга, реализаци еча продукце боарам лакхбарга, производства рентабельность айяларга, продукце дикал тоаярга хьежжа средстваш йита еза предприятешта. Цунца цхьана доазув оттаде деза капитальни вложенешта лаьрхIа пачхьалкхено юхалургдоацаш телача ахчанна, кредит юкъейоалаелга шерде деза.

ШоллагIа-дале, чIоагIъе еза предприятешта юкъера боахама расчетни принцип, цIенхаштта кхоачашде деза тIайица товараш лоаттадара хьакъехьара декхараш, чIоагIбе беза декхараш кхоачашдара даькъера материальни бехктокхам.

КхозлагIа-дале, предприяте ерригa коллектива, хIара цехеи участкай боахама расчета ларда тIа материальни безам тIабахийта беза ший декхараш кхоачашдарал совгIа, ерригача предприяте балха итогаш а тоаяра. Лаккхара планови заданеш оттае а кхоачашъе а, чурча ресурсех дикагIа пайда эца а предприятей безам тIагIоргболчча тайпара вIаштIехьяккха еза поощрене система.

Лоацца аьлча, дувцар да, предприяте беррига болх производства экономика тоаяра наькъаш лехара, предприяте доходаш лакхъяра, цунца цхьана мехка юкъара къаман доход алсамъяккхара тIаберзабар.

ХIанзарча порядках ерригa капиталовложенеш дIайохийт централизованни планах, нонагIа яраш керда предприятеш хьалъярга а йохийташ. Болх беча предприятей дукхагIа йолча хана эшаш йола средстваш хилац. Цудухьа вIаштIехьдалац цар тишъенна оборудовани ший ханнахьа хувца. Цу гIулакхо юхатет къахьегама овсарле дегIайоалаелга, продукце дикал тоаелга, производства рентабельность айелга.

Могаду, предприятена тIабоагIача пайда-дакъа юхе а дуташ производство дегIайоалаяра хIара предприяте ший фонд вIашагIйоллилга. Цул совгIа, цу фонда юкъедоагIаргда керттера фондаш йизза юхаметтаоттаяра еш йолча амортизационни отчисленей дакъа а. ХIанз амортизационни отчисленей из дакъа централизованни порядках бIарчча дIадода капитальни гIишло хьалъяра финансировани еча. Цу средствашта доал де йиш яц предприятей.

Уж мероприятеш чакхъяьхача, производство технически эргаьккха тоаяра предприяте ше пайда эца йиш йола, производства дегIайоалаяра фонда боарам хIанзчул дукха боккхагIа хургба. Из гу укх даннех.

1964-ча шера 120 миллион сом хилар промышленносте керда техника юкъейоалаяран производство дегIайоалаяран предприяте фондацара дIадахачох, цул совгIа банка кредитий чотах цу гIулакха дIадахийтад 600 миллион сом, хIаьта деррига лаьрхIача — 720 миллион сом. Кердача хьалашка 1967-ча шера хетаргахьа 4 миллиард сом хургья дегIаахара фонд, цу даькъе амортизационни отчисленей чотах — 2,7 миллиард сом.

Пачхьалкхено предприятена средстваш малагIча тайпара дIахец, предприятеша пачхьалкхен бюджете шоай доходий дакъа малагIча порядках дIачулу хьежжа мара чIоагIъяла йиш яц боахама расчетни производствана экономически стимулировани елга.

ХIанз капиталовложенешта финансировани ю пачхьалкхен бюджетацара юхалургдоацаш ахча а луш. Предприятей кулгалхоша кIезига уйла ю предприятена реконструкци ярга мел хIама дIагIоргда, мел пайда баргба керда капиталовложенеш ярах, хIана аьлча предприятеш декхарийла яц дIанийеш йола средстваш юхатела. Долче, гIишлош хьалъеча средствах мамога кхомбеш пайда эцара, махулла кIезигагIа капиталовложенеш дIа а йохийташ керда цехаши объекташи хьалъяра, уж ханнахьа болх бе йолаялийтара, проектни мощность сихагIа караерзаяра гIулакха боахамий кулгалхоша йоакхо ергйола система хила еза.

Из декхар кхоачандара наькъех цаI ба капитальни гIишлош хьалъяра юхалургйоацаш средстваш теларгара йIаьххача ханарча кредитованега довлар. ЛерхIаш да, кредитоване система эггара хала болх беш йолча предприятешта еча капиталовложеней даькъе юкъейоалаелга. ХIаьта керда гIишлош хьалъярга диллача, хетаргахьа, укхаза йIаьххача ханара кредитоване система юкъейоалайича бакъахьа хургда дIалахар доаццача хана юхаметтаоттаргдола гIишлош хьалъеча.

Производство эффективни хилийтара чIоагIа лоархIаме да предприятена хьакъоастаеча оборотни средствах ниисеи кхом беши пайда эцар. ХIанз оборотни средстваш моллагIча тайпара хинна а кхоачам боацаш хилча уж предприятена юхаметтаоттаю пачхьалкхен бюджета чотах. Цудухьа, нагахьа санна предприятеш шоашта хьахийцача оборотни средствах пайда эцара вIалла а экономически бехктокхам ца хилча бокъонца боахама расчет я ала дагIац. Могаду, дIахо йодача хана бюджета чотах предприятешта юхалургдоацаш оборотни средстваш ца телалга, нагахьа санна эшаш моттиг хилча кредиташ къоастае еза цу гIулакха. Иштта порядок хилча боагIгIача бесса пайда эцаргба предприятеша шоашта дIакъоастаьча оборотни средствах.

Иштта хувца лерхI шоай доходашцара платежаш предприятеша пачхьалкхен бюджета хьачутелара порядок а.

Пайдаш тIара предприятей бюджете еча отчисленей боарамаш царна тIачIоагIъяьча производственни фондашка хьежжа дац хIанз. Из да, йолаш йолча средствах кхом беш пайда эцара шоай оагIонгахьара данза даргдоацар а ца деш, капиталовложенештеи оборотни средстваш совъяхарай пачхьалкхенгара дукхагIа ахча даккха предприятеш гIертара бахьанех цаI. Цкъаза шийна ца эша оборудовани эц предприяте, хьайца средстваш мичча бесса яхийта а дIаяхийтача кхы сагота а боацаш.

Лакхе маллара, укх тIеххьарча шерашка промышленноста цхьадолча доакъошка лохъеннай производственни фондех пайда эцара эффективность. Цудухьа, чIоагIгIа лоархIаме да продукци арахецилга шердарай тIабоагIа беррига пайда лакхбарай санна хьакъоастаьча фондий хIара сома лоархIаш тIабоагIа пайда а совбахара предприятей безам тIабахийтар. Цу гIулакха юкъедоаладанза даргдац бюджета еш йола предприятей пайдашта тIера отчисленеш царна тIачIоагIъяьча керттерча фондийи оборотни средствайи маьхага хьежжа производственни фондех луча маьха хьисапе елга.

Керттерча фондаех, оборотни средствах луча маьха нормативаш оттаергья йIаьххача ханна лаьрхIа — массехк шера лерттIа болх беча предприятена белгалъяь отчислени яьчул тIеххьагIа предприяте поощрительни фондаш вIашагIйохкарай планови затраташ юхаметтаоттаярай пайда юхебиса безаш хилар теркал а деш. Ший керттерча фондаехи оборотни средствахи дикагIа пайда эцача предприятена дусаргда поощрительни фондаш вIашагIйохкара эша доккхий пайдаш. Цо Iалашдергда предприятена хьакъоастаьча халкъа средствах дикагIа пайда эцара хиланза баргбоаца материальни безам совбоаккхилга.

Предприятей болх тоабар духьа болхлой материальни безам чIоагIбара де дезача гIулакхий хьакъехьа

Предприяте ерригa итогаш тоаяра хIанз а кхоачамболлаш материальни безам тIабахабац производственни коллектива а хIара болхлочун а. Предприяте ше вIаштIехьъяьхача доходий чотах болхлойи гIулакхерча наьхеи къахьегамах лур лакхдара йола предприяте торонаш геттара кIезига я.

Ахаш гаргга йолча промышленни предприятей йолаш яц пайдаех хьахула шоай фонд, хIаьта предприяте фонд йолча метте, цун боарамаш геттара зIамига да, цун суммах поощрене хьакъоастадеш дар лоадама хIама дац. Премей а кхыча поощреней а дерригаш хIана дац аьнна дола тайпаш пайдаш тIара а ца телаш алапе фондацара тел. Предприятей болхлоша доаккхача алапена Iаткъаш дац пайда совбоаккхачеи производства рентабельность лакхъечеи предприятена карагIдувла толамаш.

Предприятей болхлой материальни безам совбаккхара хувцанза яргьяц из практика. Болхлоштеи гIулакхерча нахаи къахьегамах луш дар лакхдара йола предприятей торонаш эггара хьалха производство дегIаахарца, продукце дикал лакхъяларца, тIабоагIа пайда совбаларца, производства рентабельность айяларца дувзаденна хургдолаш йола порядок оттае еза. Болхлойн гIулакхерча наьхеи тарифни ставкаши окладаши дIахо йодача хана а лакхлургья централизованни порядках. Иштта алапе фондаца цхьана предприятей хила еза къаьсткъаьста дола хIамаш карагIдувларахи предприяте балха юкъара итогаш лакхъярахи болхлошта поощренеш е йиш йола шоай доалахьара торонаш.

Цу тайпара торо хила еза предприятена тIабоагIача пайдана цхьан даькъах. Диззача шера баьча балха тIа лакха толамаш дахарах премеш тийнна ца Iеш, хIаьта иштта пайдана чотах единовременни вознаграждене а тергья болхлоштеи гIулакхерча нахан шу чакхдоалаш. Укхаза теркалдергда саго халданза предприяте болх бу ха, хIаьта цунах дика тIеххьале хургья кадраш чIоагIъяра.

Материальни поощрене йолаш йолча практике предприятеш хьаштдолаш яц шоай чурча ресурсех бокъонца пайда эцалга планаш тIа белгалде, хIана аьлча предприятей балхах мах-бар а болхлой стимулироване система а эггара хьалха план тIеххкоачашъярах поощрени е лерхIаш оттаяь я. Цу тайпарча системо предприятей безам хулийт план тIеххкоачашъе аттагIа хургдолаш производства боарама, къахьегама овсарлеи продукцега дIадодари лохдара заданеш лохеи, алапе фонд, болхлой дукхал, капитальни вложенеш, материальни фондаш лакха йолаши заданеш оттаяйта гIерта. Цо халача доаккх ниийса планаш уттаелга. Мишта хувца лерхI из порядок?

ТIабоагIача пайдах отчисленеш яра чотах хIара предприяте вIашагIйолларгья болхлой материальни поощрене фонд. Массехк шера оттаьяча стабильни нормативаех ду материальни поощрене фонде отчисленеш елга, хIаьта плана тIа белгалдаьча продукцена реализаци ялара боарам айбаларга, тIабоагIа пайда дукхагIа хиларга, рентабельноста боарамга хьежжа хила а деза материальни поощрене фонда боарамаш. План тIеххкоачашъяра поощрене сумма относительно кIезигагIа хургья плана тIа белгалъяь показателаш кхоачашъярах лучул. Цо предприятешкара дIадех ханнахьа резерваш гучаяхар, лакхагIа йола планови заданеш тIаэцар.

Материальни поощрене фонд иштта лакхлургья кердача продукце удельни дозалгеи изделей дикал лакхъяларах тIакхийтта мах бахьан долаш предприятега хьакхоачача совнагIа йолча доходашкеи хьежжа. Керда продукци хьаелга сихагIа карадерзадеи цун дикал тоаеи хьаштдолаш хургья предприятеш.

Производства а дIабодача маьха а структура, хIаьта иштта пайданеи алапенеи юкъера соотношенеш а тайп-тайпарча доакъошка цхьатарра ца хилар бахьан долаш лерхIаш да, алапе фондий боарамаш теркал а деш къаьст-къаьстача доакъошкеи хетаргахьа предприятей группашкеи материальни поощрене фонде еча отчисленей нормативашта дифференцировать де.

Предприятешка иштта вIашагIъелла хила еза социально-культурни мероприятейн наха чуIе цIенош хьалдарен фонд. Цу фонда средстваш дIагIоргья наха чуIе цIенош хьалдарга (цу гIулакха хьакъоастадеча централизованни ресурсел совнагIа), берий учрежденеш, пионерски лагераш, саIа цIенош, санатореш хьалъярген уж лелаяраи, кхыдолча социально-культурни эшарашкеи.

Долче, предприяте болх дикагIа ме бу, алапи лакхдара хинна ца Iеш, иштта болхлой жилищно-бытови хьалаш тоадарай культурни уналхцIенолораярей мероприятеш чакхъяхарай дукхагIа торонаш хургья цунга.

Планироване а экономически стимулироване а методашка де лерхIаш дола хувцамаш бакъду теоретически выводаша даь ца Iеш, хIаьта иштта йолаш йолча практически опытах хьахиннараша а.

1964-чей 1965-чей шерашка баркъаш тегача, кога гIирс беча, текстильни промышленноста цхьайолча предприятешка юкъейоалае болабедар планированеи экономически стимулированеи керда методаш. Цу предприятей балха мах хоадабу промышленни продукцена реализаци яра план кхоачашъярген пайда план кхоачашъярген хьежжа.

Укх тIеххьарча хана цхьадолча доакъой предприятешка иштта юкъейоалаьяр производство дегIайоалаяра, продукце дикал лакхъяра болхлой безам тIабахийта лаьрхIа йола кулгалдечеи инженерно-технически болхлошта, гIулакхерча наха премеш телара керда система. Вайга долча хьалхарча результаташа тешал ду из гIулакх ниийса хилара. КIеззига дукхагIа дувца безам ба са из керда система юкъейоалаяра практически опытах. Ювцаргьяраш автомобильни транспорта предприятеш я.

Автотранспортни предприятей боахама балхаца доккхий кхоачамбоацараш да. Автомобилаша ду беррига наькъаш ах гаргга дараш яьсса дIахьа лехкаш ду. Бакъда, хIара шера уттаеча заданеш тIа белгалду баьсса никъ кIезигагIа белга, автопарка гIулакх дарцеи машинашка мухь дукхагIа дIа юха кхахьийтарцеи ювзаенна еш йола затраташ кIезигъелга, иштта кх. дI. Цхьабакъда, гIулакхага диллача кIезига пайда лу цо. Мел дукха тайп-тайпара бахьанаш доах автобоахамаша шоашта уттаю планови заданеш кхоачашъе йиш йоацилга бакъде гIерташ.

Цхи бутт хьалха СССР-а Министрий Совето къахьегамеи алапеи дешай комитета тIадиллар московски ленинградски горисполкомашца цхьана цхьадолча автобоахамашка планированеи экономически стимулировани керда система юкъейоалаелга. Цу тайпара система юкъейоалайир Москверча кхаь автомобильни боахамеи Ленинграда шин боахамеи. Уж да гIишлош хьалъеча, торгови сета, промышленноста эша гIулакх дешдола, городашта юкъе мухьаш дIаюха озаш дола доккхий боахамаш.

Боахама гIулакха шоай мукъехьа хилар шердаьд цу предприятешта: царна кIезигдаьд лакхера оттадеш дола планови хьокхамаш; планал совгIа тIабоагIа пайда боагIгIача бесса дIабахийтара, болхлошта материальни поощрени яра, алапе фонд кхояра, социально-культурни хьалаш тоадара, хIаьта иштта боахама производственни база дегIайоалаяра йоккхий бокъонаш еннай царна.

Дукха ха йоаццаш СССР Министрий Совета Президиум хьежар балха опыта хьалхарча итогашка, ладийгIар шин московски автобоахамий директорий докладашка. Цу боахамий балха хьалхарча итогаша хIанззе хьахьекхад, планированеи экономически стимулированеи керда система юкъейоалаярах дика эффект хулга. Шерра бокъонаши торонаши кхаьчача автомобильни боахамий коллективашта корадир эггара хьалха машинаш яьсса дIа-хьа лехкилга кIезигдара чотах автомобилаша мухь дукхагIа дIа-юха озаргболаш ший болх тоабара дола наькъаш. Цар вIаштIехьдаьлар шоаш гIулакх деш йола предприятеши организацеши дукхагIа хилийта, деш дола гIулакх тоаде, машинашта мухь тIаботташи Iобоассабеши йоаккха ха кIезигъяра клиентай теркам дукхагIа тIаэцар тоадаьд ремонт вIаштIехьйоаккхилгеи машинашта гIулакх делгеи, ехкай эшаш йоаца автомашинаши оборудованийи, кIезигъяьй боахама совнагIа персонал.

НОВКЪОСТА А. Н. КОСЫГИНА ДОКЛАДАХ ДIАХОДОДАР

Къахьегама толамаш дахара болхлой безам тIабахийтар планированеи экономически стимулированеи кердача системо. Кердача хьалашка болх беча бинъ бетта (1965 ш. май—август) 15 процент кIезигденнад машинаш яьсса лелилга, цун чотах грузооборот лакхъеннай 34 процент. Къахьегама овсарле лакхъеннай 31 процент, хIаьта тIабоагIа пайда шоаза совбаьннаб. Цо торо хилийтар болхлой алапи лакхде. Планал совгIа ихе автобоахамо бинъ бетта баь пайда 969 эзар сом хилар. Хьалха санна, пайдах 40 процент бюджете диллар боахамаша, хIаьта юхедиса дакъа —550 эзар совгIа сом — производство тоаяраи, резерваш вIашагIйоххараи, хIаьта иштта социально-культурни эшараштеи болхлошта материальни поощрени яраи дIадахийтар.

Дерригача боахамашка а цхьатарра цига санна болх тоалург ма бий ала хала да. Из иштта дале а опыта результаташ гуш я. Халкъа боахама кхыча доакъошта а йоккха эффект лургйола моллагIа кердадар царца ца гуш Iе йиш яц вай.

Промышленни производствана экономически стимулировани яра кердача формашкеи методашкеи довларо дIадех маьхаш хьахула система тоаелга. Махулла дуккагIча даькъе общественно дIабаханза баргбоаца къахьегам хьахьойхаш, производства а обращене а издержкаш юхаметтаоттаелга, хIара лерттIа болх беча предприятена пайда белга Iалашдеш хила деза маьхаш.

Халкъа боахама планировани ечеи доал дечеи экономически методий боагIаш бола мах ца бари боахама расчет лаьгIьялари чIоагIа дувзаденна хиннад маьхаш хьахулачарча доккхийча кхоачамбоацарашца. Нагахьа санна бокъонца дола маьхаш ца хилча, тIаккха экономически расчеташ а кхоачамхуллаш тешаме хилац, хIаьта ший аргIанна цо новкъостал ду субъективистски решенеш тIаийяра.

ХIанз промышленни продукце оптови маьхаш уттадеча хана, хиланза даргдоацаш да промышленноста доакъошкарча рентабельноста уровень Iилман ларда тIа белгаяъелга. Оптови маьхех шоай продукци йохкара лерттIа болх беча предприятеша пайда бе беза, поощрительни фондаш вIашагIйоxкa торо хила еза, хIаьта иштта хила еза ший болх шербара, керттерча фондашта тIера доагIар дIадала а, бюджета юкъе кхыйола взносаш яхьа а эша средстваш.

Иштта лоархIаме ба мах продукце дикал лакхъяларца хIамай дикалцеи чIоагIалцеи дувзаденна дола дешаш къоастадеча. Цудухьа кердагIа, дикагIа йолча хIамай мах оттабеча хана теркалде деза продукци хьаеш изготовителаша совнагIа дIадахийтари, дикагIдола продукци дIакхьачача потребителашта хула экономически эффекти. Продукци дикагIа хьаяра изготовителий безам тIабохийташ да из гIулакх, хIаьта потребителашта а экономически пайдане хургда из тайпа продукци юкъейоалаелга.

Укх Пленума кийчо еча хана КПСС ЦК Президиумои СССР Министрий Советои лаьрхIар СССР Госплане маьхий гIулакха йола Пачхаьалкхен комитет вIашагIйолла. Цу комитета тIадожаду 1966-ча шера 1 январь хьатIакхоачаш кийч а яь общественно дIабаханза баргбоацача къахьегама ма тарлу гарга а оаш промышленни продукцена оптови маьхаш оттадара керттерча лостамий хьакъехьара предложенеш хьачуялар. Цу маьхапа Iалашде деза предприятей планировани эргальккха тоаяраи экономически стимулировани ярай де деза гIулакхаш кхоачашделга.

Маьхаш хьахулийта система эргаяккхарой оптови маьхаш оттадара практика тоаярои новкъостал дергда промышленноста балха экономически хьокхамаш тоаде, керда резерваш лаха, промышленни продукцега дIабода мах цахаддаш лохбелга Iалашде. Хован ма дий, лохдара оагIорахьа мара розничии маьхашка хьожарг ца хилар.

Опыто хьахьекхад, продукце дерригача тайпай оптови маьхий уровена расчеташ ярай промышленноста дерригача доакъошта керда прейскуранташ кийчъяраи тоъал ха эзилга. Хетаргахьа, керда маьхаш практически юкъедоаладе йиш хургья 1967—1968 шерашка.

Цунца цхьана, цул хьалхагIа экономически стимулироване кердача хьалашка довлача промышленноста доакъошка йоаца рентабельноста хьакъехьара йоацаш различеш дIа а йоахаргйолаш цу доакъой продукце маьхашта юкъе диниза даргдоаца хувцамаш де деза Госплано, финансай Министерства, маьхий комитето.

Иштта ба промышленни производствана планированеи стимулированни елга эргадаьккха тоадара йолча керттерча предложенеи чулоацам. Могаеш йола планированеи стимулированеи система ший ларда тIа иштта юкъейоалаяьй гIишлош хьалъеча, машинаькъа транспорте, халкъа боахама кхы дуккхача доакъошка. Цхьабакъда, цар экономика башхалонаши царна хьалхашка латта декхараши теркал ца деш, цу доакъошка механически дIайоаржае мегаргьяц из. Цу лостамах беш бола болх цахаддаш бергба.

III. ТОАДЕ ПРОМЫШЛЕННОСТА ДОАЛ ДЕЛГА

Демократически централизма ленински принципа ларда тIа халкъа боахама доал дара организационни формаш тоаяь эргаяхар, шоай ха яьккха яьнна доал дара формаш шоай ханнахьа дIаяхар объективни хиланза даргдоацар да. Производительни низаши социалистически производственни отношенеши дегIаахара дIадахараш тIара хьадоагIаш да из.

Кхетадеш ма дий, халкъа боахама доал делга бокъонца тоадаь эргадаккхар реальни долча боахама вахарах хьадача, объективни экономически законаша дIадехарашта духьаларча, лард йоацача сихха яьча перестройкаща юкъа цхьаккха а хIама доацаш хилар.

Укх тIеххьарча шерашка вай мехка чIоагIа хувцаш эргадаьккхар халкъа боахама доал делга. 1957 шера денз промышленноста доал деволаир халкъа боахама Советашка гIолла. Промышленни министерстваш дIаяьхар, хIаьта царга хинна предприятеш совнархозашка дIаелар цар кара хургйолаш.

Совнархозашка гIолла промышленноста доал дара вIаштIехьдаккхара цхьайола дика оагIонаш хилар. Дуккха моттигаш хилар вIаши гарга латта предприятеш вIашагIкхеташ, хьайир оборудованена ремонт яра, промышленноста тайп-тайпарча доакъой предприятешта эша заготовкаш, инструмент яра заводаш.

Цхьабакъда, цхьа ха яьлча гучадала доладелар промышленноста доал дара юкъе доккхий кхоачамбоацараш хилар. Производственно-технически хьакъе бIарчча хинна хила дезача промышленноста даькъа деш доал дуккхача экономически районашта дIадийкъа, дерригa дохадаьдар. Экономически района боахама юкъе деша дIадаьннадар уж доакъош. Тайп-тайпара долча доакъой предприятешта деш дола доал специализированни а йоацаш, дуккхача доакъоех латтача управленеша деш моттигаш кIезига хилацар совнархозашка. Промышленноста дуккхача доакъошта эша хиланза яргйоаца квалифицированни кадраш яц совнархозашка.

Иштта хьал оттарах уж кхоачамбоацараш дIадахара никъ лаха безаш хилар. 1960 шера республикански совнархозаш ехкар РСФСР-е, Украински ССР-е, Казахски ССР-е, хIаьта 1962 шера совнархозаш йоккхий йир. Хьаяьяр СССР халкъа боахама Совет, СССР ВСНХ, промышленноста доакъой Пачхаьалкхен комитеташ. Цхьабакъда, цу организационни мероприятешта маганзар доал дара цу системана юкъера овлангара кхоачамбоацараш дIадаха.

Промышленни производства технически уровень лакхъяра эшаш йола влияни яьзар доакъой комитеташа. Йиза бокъонаш ца хилар бахьан долаш бокхъалдар аьлча предприятеехи производства дешай ерригача комплексахи хьда йола консультативни органаш хилар царех.

ХIанз халкъа боахаме укх тайпара хьал да: кердача техника планаш уттаеши къестаеши цхьа органаш я, производстван капитальни гIишлоийи планаш — вокхар, хIаьта снабжене дешаш — кхоалагIчар къоастаду. Бокхъалдар аьлча ший дерригача дуккхача тайпаща дакъа дегIадара дешашка комплексно хьожаш а уж къестадеш а йола цхьа орган яц.

Цу дерригане зе дир технически прогрессана, промышленни производство дегIаяра, специализацена, тайп-тайпарча экономически районашка йолча предприятешта юкъерча рациональни производственни бувзамашта.

Доакъой принципа тIара довларах доакъошта доал дара боарам лохбелар, цаI хила еза технически политика йохайир, квалифицированни кадраш дIа-са яьха йоайир, доал дара дуккхача дагIаех латта система хьахилийтар. Хьалхилар доакъош дегIаахара гIулакха бехктокхаме йоаца дуккха органаш. Цу дерригане бехктокхам боацача, хадданза дешаш дувцача, хьалхе лелаечара оперативность йовча вигар.

Цу тайпара, дувца дезача кхавчад промышленноста деш дола доал цIенхаштта тоаделга вIаштIехьдаккхарах дола дош. Промышленность толамца дегIайоалаяра хIара къаьсттача даькъе производствана, техникана, экономикана, Iилма тохкамашта цхьанне хьалхе лелаелга Iалашданза даргдац. Боахам лелабара социалистически система хьалашка хьалхле лелаяра низашта бокъонца концентрации централизации е йиш яц доал дара доакъой принцип юкъейоалайича мара.

Велгалдаккха дезаш да промышленность дегIаахара хьашташа, цун организаце керда форма хьаяра дош оттадар — хозрасчете йола доакъой объединенеш. Совнархозий рамкашка хозрасчета ларда тIа производственни объединенеш хьахиларо тешал ду доал дара организаце дикагIа тоаенна йолча формо — доакъой формо вахаре тIагIертта шийна никъ боаккхаш хилара. Цу формо новкъостал ду производства специализаци, кооперировани, концентраци тоаяра, квалифицированни кадраех кхетам болашагIа пайда эца йиш хулийт, технически, экономически хьалхле лелаяра эша дика хьалаш дикагIа хьахулийт.

Промышленноста деш дола кулгал тоадара лаьрхIа вIашагIйоххканза яргьяц ший даькъан принципах болх бергбола органаш. Цу тайпара органаш хила еза производства доакъошта кулгалдара массе бокъонаш енна, уж доакъош дегIаахара бехктокхаме йола промышленни министерстваш.

Министерствашa ергья планировани, производствана хьалхле лелаергья, технически политика, материально-технически снабжене, финансироване, къахьегама, алапе дешаш къестадергда. Царна кара хургья доакъой Iилма-тохкама институташ а. Цо аттача боаккхаргба предприятей производственно-боахама болх, предприятей производственно-боахама балха дерригa керттера дешаш хIанз цхьан органо—министерства къоастадеш хургдоландаь.

Министерствашa жоп лургда халкъа боахама хьашташ а бахача наха эша продукци а Iалашъяра. Уж декхарийла я изделей керда, прогрессивни тайпаш хьадара дешаш уттаде, дегIадоагIача хьашташка хьежача цу изделей производство чехка а оперативно а дегIайоагIилга Iалашде.

Кхетадеш ма дий экономикана централизованни планови хьалхле лелаелга союзни республикай, моттигерча органий, предприятей инициатива дегIаахар лоархIаш хила езилга.

Промышленноста доакъой производственно-технически башхалоний лоархIам а беш яхка лерхI доакъой промышленни министерстваш: ерригсоюзни, союзно-республикански, республикански.

Изделешта, узлашта, деталашта стандартизаци, унификаци, нормализаци яра, дунен Iилман техникай хIанзарча боараме цар дикал лакхъяра берригача мехка масштабашка цаI йола технически хьалхле лелаелга къаьстта дIадехаш йолча машиностроительни промышленноста доакъошта ерригсоюзни министерстваш е лерхI. Уж декхараш толамца кхоачашдулургдац машиностроительни промышленноста ерригпаччахьалкхен кулгала хьале мара.

Машиностроене доакъошта кулгалдара ерригсоюзни ер министерстваш яхка лерхI:

еза - йоккхача, энергически, транспортни машиностроене министерство,

гIишлоний, наькъий, коммунальни машиностроене министерство,

тракторни юртбоахама машиностроенеи министерство,

автомобильни промышленноста министерство,

электротехнически промышленноста министерство,

приборостроене, автоматизаце средствай управлене системай министерство,

химически мехкдаьттаи машиностроне министерство,

станкостроительни инструментальни промышленноста министерство,

ейгача, кхачан промышленноста эша машинаш, бытовой машинашъю министерство.

Промышленноста вож доакъош союзно - республикански кара хургдолаш дIадала лерхI. Из да цу доакъошта союзни республикаша доал делга Iалашдергда яхилга. СССР союзно - республикански министерстваш а хIаьта иштта союзни республикашка из цIи йола министерстваш а хьаергья, цул совгIа республикаша шоаш къоастадергда ССР Союза йоагIаш йолча министерствaца дага а йоалаш цу даькъа министерство е управлени (боахама объединени) республике йиллара дош.

Е СССР союзно - республикански министерстваш яхка лерхI:

IаьржачIа металлурге министерство,

бос болча металлурге министерство,

кIора промышленноста министерство,

химически промышленноста министерство,

мехкдаьтта доаккхача промышленноста министерство,

мехкдаьтта чакхдоаккхачеи мехкдаьтта химеи промышленноста министерство,

хьун, целлюлозно - каьхата, дахчах хIамаш еча промышленноста министерство,

гIишлошъеча материалий промышленноста министерство,

ейгача промышленноста министерство,

кхачан промышленноста министерство,

дулхеи шурийи промышленноста министерство.

Союзно - республикански промышленни министерстваш е союзни республикашкара управленеш (объединенеш) союзни республикай Министрий Советийи СССР йоагIаш йолча союзно - республикански министерствайи кара хургья, предприятешта доал деш шоаш беча балха тIехь цар хьалхле лелаергья СССР союзно - республикански министерствашa уттаеча положенешца.

Республикашта карайолча промышленностах аьлча, укхаза республикаша шоаш къоастадергда министерствани боахама объединенеши хьаелга бакъахьа хилара дош. Республикански органий лоархIамера функци я бахача наха гIулакх дара боккха лоархIам бола моттигера промышленность мамогга дегIайоалаяр.

КПСС ЦК-аи СССР Министрий Советои дийца а дийца тIайийцар планироване, капитальни гIишлошъяра, финансироване, къахьегама, алапе хьакъе союзни республикашта керда бокъонаш лулга. Боахами культуреи лакхъяра даькъе союзни республикай инициатива дегIайоалаяра тIехьа тIайоагIача хана а цIенхаштта терко тIаяхийта декхарийла да вай.

Министерстваш яхкаро цхьаккха дича а дуккагIа хилийта йиш яц управленчески аппаратера нах. Цул совгIа, уж кIезигагIа хилийта боагIа. Министерствай чоалхане йоана структуреи дукха нах юкъе боаца штаташи хилийта еза, предприятештеи боахама объединенештеи йоккхий бокъонаш енна хиларах лоадам боацача гIулакхашта юкъе гIертаргйола предприятешта доал дара аппарат йилла эшаш яц.

Доакъой министерстваш хьаяро дIадехаргда Госплана лоархIам лакхбелга. Доакъошта доал дара централизованни органаш йолаш хиларца лакхлу мехка боахама цхьадола доакъоши экономически районаши бувзам а болаш дегIаахара лоархIам.

ХIанз Госплан СССР ВСНХ-а кара я. ХIаьта Госплана декхар да, В. И. Ленина белгалдоаккхаш махиллара, берригача халкъа боахама Iилман планировани елга. Цудухьа СССР Госплан, союзно - республикански орган хиларах тарра, СССР Министрий Совета кара хилийта лерхI.

Нийса йола территориальни планировани елга, Iалама, къахьегама, энергетически, кхыйолча ресурсех комплексни пайда эцилга Iалашдара союзни республикай госпланаша республикай халкъа боахам дегIабоалабара планий проекташ уттаергья, союзно-республиканскии республиканскии кара йолча промышленноста доакъош юкъе а дохийташ. Республикай территореш тIа йолча ерригсоюзни министерствана карайолча предприятей производства планий проектех йола предложенеш тела а декхарийла я республикански госпланаш.

Цу тайпара, союзни республикай госпланех хул бIарчча хьайийцача республика промышленность дегIайоалаяра юкъарча халкъа боахама хьашташ тIара хьадоагIа дешаш кийчдеш йола органаш. Цо союзни республикашка йиш хулийтаргья хила тарлургйола ведомственни тенденцеш ца хулийташ юхатоха.

СССР Iилма - тохкама балхий координаце Пачхаьалкхен комитетах СССР Министрий Совета Iилмаи техникаи хьакъера юкъара союзни Пачхаьалкхен комитет е лерхI. ХIанз СССР ВСНХ-а карайолча СССР Госстроях СССР Министрий Совета гIишлошъяра Пачхаьалкхен комитет йича бакъахьа я, союзно - республикански орган йолаш из юта а юташ.

СССР халкъа боахама Лакхера Совет, СССР халкъа боахама Совет, халкъа боахама республикански советаш, экономически районий халкъа боахама советаш дIаяха могаю.

Халкъа боахама доал деча лоархIаме моттиг лоац материально-технически снабжени вIаштIехьъяккхара дешаша. Материально - технически снабжени вIаштIехьхиларах тийша да дуккхача даькъе материальни ресурсех рационально пайда эцилга, къахьегама овсарле лакхъялар, производства рентабельность, кийчача продукце дикал. Материально-технически снабжени халкъа боахама хьаштана маяххара хилийтара из ше къаьстта цаI йола система а йолаш планаш уттаеш а доал деш а хила еза.

1957 шерага кхаччалца йолаш хилар цхьанне беш бола болх шоллагIчо беш йола дуккха кагий контораш, базаш, складаш шийна чуйоагIа материально - технически снабжене ведомственни система. Из яр халкъа боахаме йолаш йола материальни ресурсаш маьшшара дIа-юха нийсъе йиш ца хулийташ, дуккха хIама дIайодаш хинна снабженчески сеть.

Территориальни принципах снабжени дIайохийтилга вIаштIехьдоаккхаш укх тIеххьарча шерашка даьча гIулакхаша йиш хилийтар из система кIезиг - дукха тоае. Дуккха хинна кагий снабженческо - бытови организацеш кIезигийр. Хьаьяй йоккхагIа а дикагIа Iалашъяь а йола специализированни базаш, универсальни (межотраслеви) контораш, складаш. Моттигашка йолаш йолча ресурсех дикагIа пайда эц.

ДIахо йодача хана материально-технически ресурсаш СССР Госплано къестаергья фондодержателаш хургйолча СССР министерствай распоряженех хургйолаш. Цу министерствашa ресурсаш подведомственни потребителашта дIанийсъергья.

Фондашта реализаци ергья главснабсбыташеи хIанз йолаш йолча материально-технически снабжене территориальни органашеи.

Планашка хьежжа материалий, оборудоване, бедала фондашта реализацеш яра конторай, специализированни универсальни базай, складий сеть йола хIанз йоа материально-технически снабжене территориальни органаш йита лерхI. Цу районашка йолча предприятешта къестаеча материальни фондашта реализаци яра бехктокхам а цу предприятей продукци кхыча районий потребителашка дIакхачийтара тIахьожам белга а царна тIадулларгда.

ДIахо йодача хана материально-технически хьакъе предприятешта-изготовителаштеи предприятешта-потребителаштеи юкъера духхьалара бувзамаш шерагIа дегIадоаладергда. Доалаш - доалаш территориальни снабженческо-сбытови базашка гIолла материалийи оборудованеи цхьаццадола тайпаш оптови торговлега довла деза.

Мехка материально-технически снабжене кулгалдара СССР Министрий Совета материально-техническии снабжене союзно-республикански Пачхаьалкхен комитет йилла лерхI. Цунна тIадулл снабжене планашта реализаци елга, межотраслеви кооперированни поставкаш Iалашъелга, продукци дIакхачийтара планаш шоай ханнахьа кхоачашъяра тIахьожам лоаттабелга. ХIанз СССР СНХ-зера продукце межреспубликански поставкай керттера управленеш цу комитета кара хургйолаш дIаяла лерхI.

Цхьабакъда, снабжене система цхьанна а организацена могаргдац халкъа боахама хьашташ Iалашде, нагахьа санна боахама договораш кхоачашдара хьакъехьара бизза бола бехктокхам тIалатташ а уж кхоачашдар материально пайдана лерхIаш а предприятеши организацеши ца хуле.

Керттерча даькъе иштта я перестройкаца дувзаденна промышленноста доал дара хьае лерхIаш йола боахама органий керда система.

Цкъарчоа хеталургда хьалха хинна министерстваш юхаяхкарга довла вай, аьнна. Иштта хеташ хилар керда хьалаш ца лархIар, гIалат валар да. ВIашагIйоххаш йола министерстваш геттара кхыча, кердача хьалашка, промышленноста административно доал дара функцеш хозрасчетни методаши экономически стимулаши дикка лакхъяларца дувзаденнача, предприятей боахама бокъонаши инициативеи чIоагIа шерлуш долча хьалашка болх беш хургья.

Доакъошта юкъе шерра яржъюкъарчал доацаш шоай предприятешта хьалхле лелаеш йола хозрасчетни объединенеш. Из хьалхле лелаелга тIа-тIа дукхагIа хозрасчетни хьисапе оттадергда, кхетадечча тайпара, цIенхаштта паччахьалкхен планови дисциплина а лоаттаеш. Шоай балха тIехь министерствашa чIоагIало лувцаргья хозрасчетни объединенешца, дуккха йола шоай оперативни функцеш царга дIа а енна. Цул совгIа, министерствашта чухь—къаьстта из доагIа ейгачеи кхачани промышленноста министерстваех — дуккха йола цар керттера управленеш хозрасчете хила еза. Министерствашa шоай болх тIаберзабергба шоай дакъа прогрессивни дегIадоаладара керттерча лостамашта. Низ тIабохийтаргба экономически рычагашта, предприятештеи объединенештеи, цар болх тоабараи йоалаш-йоалаш йизза хозрасчет юкъейоалаярай реальни новкъостал дара.

Промышленноста доал дара экономически методаш дегIаяро хувц предприятештеи лакхе латтача органаштеи юкъерча гIулакхий характер. Кулгалдеча боахамий организацештеи предприятештеи юкъе латтача гIулакхех хьалхара яраш бокъонаш йолаши шоллагIъяраш декхараш кхоачашде дезаши лерхIара оамалаш дIаяха еза. Кулгалдара экономически методаш дегIаахаро, промышленноста хозрасчет шерра юкъейоалаяро дIадех цу хьакъе вIаши бокъонаши декхараши хулийтилга, предприятей санна промышленноста а доал дара органий бехктокхам лакхбелга.

Предприятей болхлоша шерра дакъа а лоацаш йIаьххача хана йийцар социалистически паччахьалкхен предприятех йола положене проект. Цу положенега хьежай КПСС ЦК Президиуми СССР Министрий Совети, из балха юкъейоалаергья Пленум йистеяьлча. Положене къоастаду промышленноста меттел гIишлошъяра а, юрта боахама а, транспорта а, бувзама а предприятей боахама балха дешаш.

Оборотни средствашта, административни отчисленешта, хIаьта иштта совйола оборудовани кхыйола материальни ганзаши ехка хьахиннача средствашта шоашта эшшача тайпара доал дара йола предприятей бокъонаш шеръю. Предприятеи фондаш чотах хьадаь цIенош дерригаш а цу предприяте болхлошта дIалургда. БIарччача шера алапе фонд кхоярах хьахиннача экономех пайда эца предприятей йола бокъонаш шеръю. Предприятеша шоаш, финансови органашка регистраци а ца еш, чIоагIъергья структуреи штаташи, хIаьта административно-управленчески расходийи сметаш а. Шеръеш я предприятешта шоай производственни балха тIехь кхы дуккха дола дешаш къоастадара инициативеи уж цу хьакъе шоай лоIаме хулгеи. Предприятех йолча положене шеко йоацаш новкъостал дергда предприятешка хозрасчет чIоагIъяра.

Де лерхIаш дола промышленноста деш дола доал тоадареи кулгалдара экономически методаш лакхъяреи хьакъехьара гIулакхаш цаI йола паччахьалкхен планировани предприятей, централизованни отраслеви управлене йизза йолча хозрасчетаца —шеррача моттигерча боахама инициативаца, единоначале принцип производственни коллективай лоархIам лакхбарца дувзара лоархIама ларда тIа латт. Иштта йола боахама доал дара система таханарча дено дIадехараша маяххара а я, социалистически строй толашагIа хиларах дикагIа пайда эца торо а лургья цо.

Вай социалистически экономика чехка дегIайоагIаш хиларо тIехьа тIайоагIача хана а хьалхашка увттаергья халкъа боахама деш дола доал тоадеш эргадаккхара тIа-тIа керда проблемаш. Цо дIадех цу даькъе Iилма тохкамаш тIехьадусаш хилар хьадда дIадоаккхилга а общественни производствана доал делга вIаштIехьдаккхара Iилма лардаш кIоаргга увттаелга.

IV. ДИКА ЧАКХЪЯККХА ПРОМЫШЛЕННОСТА ПЛАНОВИ КУЛГАЛДАРА КЕРДА СИСТЕМА

Новкъостий! Пленума решенеша промышленноста планови кулгалдара юкъе доккхий хувцамаш дахьаргда. Мадарра аьлча, из промышленноста дуккха миллионий болхлой арме—болхлой, гIулакхерча наьха, инженерий, техникий, экономистий, боахама кулгалхой производственни гIулакхаш чулоацаш йола лоархIамера боахама реформа я.

Промышленносте кердача боахама — организационни методашка далар шеко йоацаш дика ходургда берригача халкъа боахама. Торо хул боахама доал дара еррига система качественни кердача лагIа тIа якха. Цо торо хулийтаргья вай Даьхен материальни рузкъа алсамдаккхараи советски халкъа дахара боарам айбараи кхы тIа а торонаш юкъе йоалае.

Бакъда, цу гIулакха толам ши-шегIа боагIаргбац. Хьакхоллаш йола башха-дика торонаш чакхъяхара хиланза даргдац: промышленноста кулгалделга кердача балха хьалашка даккхара бокъонца организационни кийчо елга; кердача декхараштеи дIадехараштеи тарлургболча тайпара промышленни кадрай боахам лелабара гIулакхий боарам айбелга; къахьегамхойи предприятейи производственни коллективайи творчески хьинар шерра доаржаделга.

Промышленноста доал делга тоадара де лерхIараш чакхдаха деза сиха луш дика вIашагIделлаи цIенхаштта оттаяьча планахи. Министерстваш вIашагIйоххара ходам боллаш йола ха езаргья. Доал дара кердача системага довлар чакхдаккха деза паччахьалкхен планаш кхоачашъелгеи промышленноста лерттIа болх белгеи Iалашдергдолаш.

Министерствашка еррига предприятеш дIаалалца совнархозаша шоай болх дIабахьа а беза шоай карарча предприятеша цахаддаш болх бара йиза бехктокхаме хила а еза. Шоай декхараш кхоачашдара цу боарам тIа бехктокхаме я паччахьалкхен отраслевой комитеташ а.

— ХIанз йистебоалаш латт 1966 шера халкъа боахам дегIабара плани паччахьалкхен бюджети оттаяра болх. Плани бюджети оттадаьд промышленноста доал дара хIанз йолча структурана тIадерзадаь. Цудухьа диниза даргдоацаш да союзни республикай Министрий Советашеи паччахьалкхен производственни комитеташеи предприятешка ший ханнахьа планаш дIакхачийтар.

Керда министерстваш вIашагIйоххарца эггара лоацагIча хана белгалъе еза хIара министерства дIалургйола предприятеш, хIаьта цунга хьежжа хIара отрасле доал дара кердача структураца а йоагIаш халкъа боахама плани бюджети оттае еза. Из болх бокъонца Госплано вIаштIехьбаккха а беза цо бIарг лоххаши тIахьожам лоаттабеши чакхбаккха а беза. Промышленноста доал дара кердача структураца а доагIаш 1966 шерара паччахьалкхен бюджет вIаштIехьъяккхара болх баьза баргбац финансай министерства а.

ТIайийцача решеней ларда тIа укх шера а къаьстта 1966—1967 шерашка а боккха болх бе беза Госплано, финансай министерства, къахьегамеи алапейи Паччахьалкхен комитето, маьхий Паччахьалкхен комитето, Госбанко, хIаьта иштта промышленни министерствашa хIара отрасла, кхыметтел предприятей группай, методически указаней, инструкцей положенеш вIашагIйоххара. Цу балха иштта тIаоза беза предприятей болхлой, белгалбаьнна бола специалисташи Iилмахойи.

Промышленноста доал дара органаш эргаяхарца дувзаденна боахама кадраш дIа-юха нийсъе езаргья. Цу доккхачеи лоархIамерчеи гIулакха союзний республикай компартей ЦК-ша, министрий советашеи, министерстваешеи, моттигерча партийнии, советскии, боахамийи организацеша цIенхаштта терко е еза.

Предприятеш балха лакха говзал йолча кадраща чIоагI ца йича аргьяц: юххера а цига ма хадий гIулакхо толам байкхар. Цунца цхьана дика хьожаш хьакъоастабе безе керда вIашагIтоха министерствашта лаьрхIа специалисташ, цунца дийза хургда промышленноста доал дара берригача балхах доала беркат. Боахама кадрай мамогга йоакхо а е еза, вай хIара болхлочох хьаькъалца пайда эца а беза.

Советски Iаьдал латтача шерашка мехка хьалкхебаьб социалистически производство вIаштIехьъяккха хьаькъал дола а авторитет йола а дуккха а эзараш организатораш. ХIанз промышленноста предприятешка болх беш ва лакхерен юкъерен специальни образовани йола шин миллионал дукхагIа специалист. Укхаза къахьегаш ва йиъ миллион совгIа коммунист. Из боккха низ ба, цох чIоагIгIале а лувцаш эггара чоалхане дола дешаш вай чакхдаха йиш йолаш. Парте, халкъо боккха мах бу специалистий кадрай, производства организаторий, царех боккха тешам бенна а да обществана пайдане бола цар чоалханера болх мамогга хьал а лоац.

Вай производственно - боахама кадрашкара хьадехараш цIенхаштта алсамдоалаш да. Уж хьадехараш хьалхадоах вахаро ше. ГIулакх довзара тIера хьайоагIа инициатива, оперативность, деловитость, кердадар ходалар, хIара эттача хьале производственни ресурсех мамогга пайда эца хар — иштта кхетаде деза хIанз дIадехар.

Боахама кулгалхой бокъонаш шеръярца айлу цар партенеи паччахьалкхенеи хьалхашкара лакхара бехктокхам а. Производственни коллективашца цхьана цар чакхдаха дезаргда хьалхагIа царна хьалхара лакхехьа чакхдаьха гIулакхаш.

Кердача хьалашка чIоагIа лакхлу промышленноста кадраш кийчъяра лоархIам. Укхаза доккхий кхоачамбоацараш дар, дуккхагIча даькъе цунна бехке лакхерчеи юкъерчеи специальни образоване Министерствои Госпланеи а йолаш. Техникаши инженераши кийчбара юкъе цIенхаштта диспропорци еннай, из бахьан долаш вайна тоъаш бац промышленноста цхьадолча доакъошка специалисташ, вокхазахьа совгIа болча хана.

Во оттадаьд инженерно-технически кадраш экономически кийчъяра гIулакх. ХIанзарча хьалашка да йиш йолаш дац инженер, конструктор, проектировщик производства экономика кIоаргга йовза ца ховш хилар.

ХIанзарча хана экономисташ кийчбар хьалхарча аргIан лоархIам болаш да. Цу гIулакха дукхагIа терко янза яргьяц мехка экономически кадраш чIоагIа ца тоъаш хиларах а. 1965 шу долалуш СССР специалисташта юкъе лакхера экономически дешар дийша специалисташ 6 процент мара бацар, 1940 шера хинначул кIезигагIа хул из.

Юхаметтаоттаде деза хьалха хиннеи нийса хилара хьахьекхаи кулгалдеча кадрай говзал лакхъяккхара система. Кадраш кийчъяра из форма дIаяккхар доккха гIалат дар.

Дуккхача предприятешка нийса пайда эцац инженерно-технически кадраех; предприятейи стройкайи кулгалхой, инженерно - технически болхлой каст-каста шоай производственни балха тIера а боахаш пайда ца боалача совещанешка кхувл. Специалистий цхьадола дакъа шоашка ца доагIа гIулакхаш деш, тайп-тайпара отчеташи, статистически сведенеши, справкаши уттаеш ба.

Кадраш кийчъяраи царех пайда эцараи юкъера уж дерриге кхоачамбоацараш дIадаьха хила деза.

Промышленни кулгалхой кадраш шоаш йиза бехктокхаме я паччахьалкхено шоай кара дIаеннача производственни участкашта. Из бехктокхам, производствера единоначале роль хIанз къаьстта айенна хила еза предприяте боахама гIулакххийн производствана доал дареи лоархIамера дешаш дувцача шерра юкъе болхлойи гIулакхера нахи увзарца. Боахамхочун балха толам хилар дуст коллективаца чIоагIало лувцаш из хиларгеи, шийха доаххача дикача гIулакхашеи нийса гIулакх дIачакхдоаккхаш хиларгеи, цо йоахача авторитетагеи хьежжа.

Боахама доал делга тоадар дувца а дагIац цун демократически лардаш дIахо дегIа ца йоалайича, производствана доал дара лоархIам боллаш дукхагIа нах юкъе ца эзача. Планировани еча, производства чура торонаш оарцагIйоахача, балха мах беча, болхлошта стимулировани еча предприятей коллективай, заводской общественноста роль лакха айяь хила еза. Предприятей фондаш шеръярца уж фондаш нийса дIахьожаяра бола общественни организацей лоархIам дикка лакхлу. Шоаш производства дай хилара йола уйла мамогга чуйоссае еза берригача болхлошта. Предприяте толаме болх бар духьала оттаде йиш яц къахьегамеи производственнии дисциплина чIоагIа ца хилача, хIара кулгалхочо, инженеро, гIулакхерча саго, болхлочо шоай декхараши шоашта енна заданеши майоагIIара кхоачашъелга хьа ца дийхача.

Предприятей балхах хьахулар дукхагIа хилийтара лоаттабеча къовсама юкъе болхлойи гIулакхера нахи озара лоархIамера гIулакх да коллективни договор. ХIанз цун роль дуккха а алсамъяргья. Коллективни договораш шерреи дика хьожаши предприятей болхлощеи гIулакхерча нахацеи дувца деза, балхах юкъара хьахулар дукхагIа хилийтара бола цар безам совбоалаш хилар дага а кхоабаш. Предприяте хIара болхлочоаи гIулакхерча сагаи ха деза предприяте дикагIеи пайда дукхагIа луши болх бара малагIа гIулакхаш дергдолаш да, предприяте болх тоабар

(ДIахододар 4-ча оагIо тIа).

Молдавски ССР. ШоллагIа шу да Унгенски района территоре тIа ша ца тохийтара йолча экспедице болх бу. Укх шера ахкан замалахь вIалла а ша тоханзар района кхашка, экспедице дика болх беш хилар бахьан долаш.

Ткъаь ворхI шу да гидрометеослужба системе Ф. И. Шульга (сурта тIара вар) болх беш вола. ХIанз из вайна гу ша тохара духьалара ракеташ кхувсача установкашта юххе.

Е. Драйшнера сурт.

ТАСС фотохроника.

НОВКЪОСТА А. Н. КОСЫГИНА ДОКЛАДАХ ДӀАХОДОДАР

(Йистедоалар. Долалур 1-чеи, 2-чеи, 3-чеи оагӀош тӀа).

балха а быта а хьалашта, болхлой алапена мишта Ӏаткъаргда, болхлоаи гӀулакхерча сагаи малагӀа бехктокхам коллективни договоро тӀабул, боахама кулгалхойи профсоюзни организацеши декхарийла я коллективни договораш уттаяра практика тоае а договорашка белгалдаь тӀайицар кхоачаш мишта ду массаза тӀахьожам лоаттабелга Ӏалащде а.

Промышленноста доал дар тоаделта толамца чакхдаккхаро партийни профсоюзни организацешкара, предприятей кулгалхошкара дӀадех къахьегамхой социалистически яхь вӀашагӀйоллилга овлан тӀара тоадар. Боахама кулгалдара методаш тоаяро социалистически яхьа чӀоагӀа экономически лард йолл. Социалистически яхь тӀаерзае еза керда техника сихагӀа юкъейоалаяра, къахьегам Ӏилма тӀа вӀашагӀболлара, производства бу пайда алсамбаккхара, продукце дикал айяра, мамогта къахьегама овсарле лакхъяра. Предприяте мел дола дикадар социалистически яхьа гӀонца берригнешта юкъе дӀадоаржадаь хила деза. Цунца да хӀара предприятена социалистически хьисапе доал дар кердача кхы а лакхагӀча лагӀа тӀа даккхара лоархӀамера хьал.

Партийни, профсоюзни, советски, боахама органаш декхарийла я планировани тоаяран промышленни производствана экономически стимулировани ярай, промышленноста доал делга тоадаран де оттадаьр берригача къахьегамхошта шерра дӀадовзийта, хӀара предприятеи бӀаьччача промышленностей болх толамца дӀабахьара цар низ оарцагӀа а боахаш.

Новкъостий! Социалистически экономика коммунизмага бодача новкъа юга кулгалдара а лостам тела а низ — вай ленински Коммунистически парти. Цо массаза йоакхо ю вай мехка хьалхашка латта доккхий боахама декхараш кхоачашдара дукхагӀа пайдане йола средстваши методаши лахийтара. Вай парте Центральни Комитета укх Пленумо йийца а йийца тӀаэцаргья лоархӀамера принципиальни решенеш. Уж кхоачашъяр, долче, вай экономика дегӀаяра толам вай парте, партийни организацеша, берригача коммунисташа беча политически организаторски балхага хьежжа хургба.

Де лерхӀача гӀулакхашкара хьадоагӀаш да боахама партийни кулгалдара роль айлуш хилар. Бокъонца Ӏилман ларда тӀара, местничестваи ведомственностеи моллагӀча влияних мукъа а доалаш промышленноста доал дечара, доал дара кердача методаша лургйолча торонех коммунизм хьалъяра духьа бизза пайда эцара бола союзни республикай компартей центральни комитетий, парте крайкомий, обкомий бехктокхам, лоархӀам чӀоагӀа айлу. ХӀанзарча хана къаьстта лакхлу промышленноста доал дара бола парте краевойи областнойи комитетий бехктокхам.

Боахама органаша де дезараш а ца деш, царна лохе лоадам боаццача гӀулакхашта опека а ца лелаеш лохе денз лакхе кхаччалца партийни комитеташ декхарийла я шоаех йоахкача средствашехи методехи пайда эца, эггара хьалха, нахаца, кадращца, производственни интеллигенцеца болх а беш. Из деш керттердар — вай промышленноста къахьегамхой инициативи хьинари оарцагӀа даккха, цар опыт, творчески низ аккумулировать де ха.

Предприятей бокъонаш шеръярцеи уж шоай лоӀамах хилар айдаларцеи айлу производственни партийни организацей роль а. Цар балха юкъе лоархӀамера моттиг дӀалаца еза продукци дукхагӀеи дикагӀеи яккхара торонаш лахара, цунца цхьана экономически стимулех нийса пайда эцара дешаша. Партийни организацей мара кхычар декхар дац къахьегамцарча безама моральни стимул дегӀайоалаелга, къахьегамхой коммунистически сакхетам дӀахо а айбара къовсам лоаттабелга.

Шеко хила йиш яц вай берригача партийни организацеша вӀаьд ца луш болх бича производствана доал делга тоадара де оттадаьраша дика беркат лургхиларахи вай мехка коммунистически общество хьакхоллара толамца гӀодергхиларахи.

Новкъостий! Шеко яц доазол араьхьа укх Пленума балхах йоккха откликаш хургхиларах. Вай тийша да Советски Союза вахарген экономически прогрессагеи теркам тӀабодаш хьежача социалистически мехкарча вай доттагӀаша дог раьза долаш Пленума решенеш тӀаэцаргхиларах. Цхьабакъда, вай моастагӀий цу решений чулоацам харпахьа баккха хьажанза Ӏергбац. СССР-е боахама реформа кийчъярах сакхийна буржуазни идеологаш хӀанззе а гӀерт из боахама планово социалистически система мела хилар да ала. Буржуазни кепа йоазоно долаш дола, хӀаьта дукхагӀча даькъе да аьнна хета вай боахама балхацара кхоачамбоацараш хьал а хьедеш дувц советски экономике йоацача «хаосах», «кризисах». Хетаргахьа ишта доацача хьисапе цхьаболча буржуазни «советски гӀулакхашта болча экспертий» хьоашка йийша хургья планировани халкъа боахама кулгалдари тоадара дешаех вайцига ю дискуссеш. Вай уйла ю воай болх кхы а тоабара, социализма торонех кхы дикагӀа пайда эцара, хӀаьта цар йоах, дӀаяхача ханашка санна, вай общественни производства система йохарах, капиталистически хьисапе боахам лелабара позицеш тӀа СССР юхаярах, планови начало рыночни регулироване стихийни механизмаца хувцарах.

Хозахета доахаш дог да из! Пачхьалкхен Ӏаьдал, производства средстваши орудеши хьан бе йоахк, хьан классови хьашташ кхоачашдеш производство дегӀаухи тӀабоагӀа пайда дӀа бекъарга хьежжа ма бий боахама система чулоацам а. Из овлан тӀара дош да, хӀаьта вай цу деша хьакъехьа хинна а хиннад массаза дусарг а да йохаргйоацача марксизма-ленинизма позицеш тӀа. Советски Союз котъяьннача социализма бохаргбоаца мохк ба. Цу тешшаме хьаю коммунизма материально - технически база. СССР-а социалистически доалахье дегӀайоагӀа коммунистически доалахьен новкъа. ХӀаьта советски экономика йоалаш йоалаш капитализма новкъа йоал яхаш цхьаболча буржуазни экономисташа дувца хабараш — хилча бакъахьа хетар долаш да аьнна хьахьокха гӀертара тешал.

Вай кхетадеш да советски экономика «халонех» из «буржуазни хьисапе ерзарах» айяь гӀар кхы цхьаькха дага долаш айяьлгах а. Вай моастагӀий кхер Азеи Африкаи дуккха шоай лоӀамах йолча пачхьалкхенаша дегӀаахара социалистически никъ хержаш, Советски Союзеи кхыча социалистически мехкийи опыт Ӏомаеш, царца экономически политически бувзамаш дегӀадоагӀаш хиларах.

Советски экономике йоацаш йоал «кризис» я яхаш цар безам бар социализм, цун боахама методаш, экономически даькъера цун эффективность дискридитировать де, вай мехка экономически политика харцахьа кхетайта. Бакъда, из гӀертилга мегаргйоацача средствашца я. Вай Пленумо тӀаэцаргйолча решенеша керда хьалаш хьадел боахама социалистически система торонех кхы дикагӀа пайда эцара.

Е лерхӀача боахама реформа дунен халкъашта юкъера лоархӀам ба тайп-тайпарча общественни системашта юкъерча экономически яхье социализма позицеш цо чӀоагӀъергхиларца.

Боахама доал дара методаш тоаелга дӀахьош да социализма деррегача европейски мехкашка. Конкретни дешаш къоастадар кӀезига-дукха башхало йолаш хилар тайп-тайпарча мехкий экономика белгалонаш йолаш хилар хьахьокхаш да. Хулача хувцамий маӀан да планировани яра даькъера Ӏилма боарам лакхбар, производства экономически стимулаш чӀоагӀъяр, предприятей боахама расчет чӀоагӀъяра уж шоай лоӀамах хилар шердари.

Деррегача европейски социалистически мехкашта белгал да промышленноста доал дара отраслевой принципий кӀоаргдалар, хӀаьта тӀатӀа цу мехкашка лакхлуш я хозрасчета принципех болх беча отраслевой производственни объединеней роль.

Социалистически хьисапе боахама доал дара методашка вай мехка а Европе кхыча социалистически мехкашка а даларо дикагӀа торонаш хулийт дунен халкъашта юкъера къахьегам социалистически наькъаца бекъар кӀоаргдалара, вӀаши пайдане а долаш халкъбоахама планаш айхха ювза а уттае а. Цунца гучабоал Пленумо тӀаэцаргйолча решеней дунен халкъашта юкъера боккха лоархӀам.

КПСС ЦК Президиумои СССР Министрий Советои лерхӀ, планировани яран промышленноста доал даран кердача методашкеи формашкеи даларо тайп-тайпарча мехкий халкъашта юкъера цхьана къахьегара советски политика экономически лард чӀоагӀъелга. Шоай Даьхе зиза теха дегӀаяр дагадоаллача советски наьха хьашташа дӀадехачунца нийса йоагӀаш я е лерхӀ реформа. Из практически чакхъяккхаро торо хулийтаргья советски наьха вахар тоаде, вай Даьхен низи обороноспособности кхы а лакхъе, коммунизмага вай долхилга сихде.

КПСС ЦК Президиумои СССР Министрий Советои оттаяь промышленноста доал делга дӀахо тоадара мероприятеш ЦК членаша йизза хьаллоацаргхилар, партеи халкъои дег тӀара къоабалъергхилара тешам бала пурам да сона. (ДӀаьхдаь тӀоараш тох).

Халкъа творчество — беркате хьаст

Изобретательствои рационализации дегӀайоалаеча юкъе дукхагӀа болхлой, инженерно-техническа болхлой, гӀулакхера нах чуозар духьа вӀашагӀъеллаяр хӀанз шийи мугӀараштa юкъе 4 миллион гаргга член волаш йола изобретателийи рационализаторийи Ерригсоюзни общество (ВОИР).

Вай республика изобретателашеи рационализаторашеи, мехкарча берригача рационализатораша а санна, творчески дакъа лоац технически прогресса гӀулакха юкъе. Алхха укх тӀеххьарча шин шера производства новатораша юкъейихьай 8 миллион сом совгӀа экономически эффект луш йола 19885 рационализаторски предложени.

Рационализаторaша укх семилетках тӀанйица хинна социалистически декхараш ханал хьалха кхоачашдаьд.

Технически прогресса гӀулакха юкъе доккха дакъа лоацаш бола башха-дика нах дукха ба республике. Творчески хьинарца къахьег «Горскнефта» НПУ инженер йолча нов. Вреца. Алхха цхьан 1964 шера цо производствана юкъейихьар 8 эзар сом экономически эффект луш йола 12 рационализаторски предложени, ГРМЗ слесара нов. Глухова 6 предложени елар, хӀаьта царца 16 эзар сом ахча а кходир, «Сунжанефта» НПУ воккхагӀа волча инженера нов. Вершевске 22 эзар сом ахча кходир ше юкъейихьача 5 предложенеца, 5 эзар сом кходир ГНПЗ оператора нов. Шильдибаева 12 рационализаторски предложени юкъе а йиха, ишта дуккхача кхычар.

Шерра боаржабаьб коллективни къахьегама кердача формаех бола болх.

Республика предприятешка хӀанзле а къахьегаш я кхо эзар совгӀа сага юкъевоагӀаш йола 400 совгӀа творчески комплексни бригада. Алхха цхьан «Грознефта» объединене предприятешка вӀашагӀъелла а болх беш а я 192 творчески бригада. ДӀадахача шера цу бригадаша отта а яь производствана юкъейихьай 800 эзар сом совгӀа экономически эффект енна йола 250 совгӀа предложени.

Новкъостий Мавртский, Ерухимович, Терентьев, Сардалашвили, кхыбараш юкъебоагӀача бригадо производствана юкъейихьай шера 150 эзар сом ахча кходеш йола арахьара уплотненеш йолча буровой насоса клапан. Грозненски химкомбинатерча ни. Рыбаковеи Черняевеи, № 111 йолча цехерча № 10 йолча аппаратура конструкци хийца а хийца, 18 эзар сом ахча кходир. Новогрозненски мехкдаьтта чакхдоахача заводерча рационализатораша ни. Башилова, Дегтярева, Радионова отта а яь юкъейихьача алкирующи установкашка контактора мешалкаш кхестаер эргаяьккха тоаяра йолча предложене 39 эзар сом ахча кходир.

Укх тӀеххьарча хана мехкдаьтта промыслашка чӀоагӀа уйла тӀайохийт мехкдаьттаца хьауха газ хьагулъяран цунах пайда эцараи. Рационализатораша ни. Шелепинеи Лехкомбитовеи газ хьагулъярен цунах пайда эцарен балхаш «Малгобекнефта» НПУ № 810 йолча скважине чакх а даьха, бӀаьш эзараш кубометраш гази 120 эзар сом совгӀа ахчен кходир.

Новаторий предложенеш оттаяраи производствана юкъехахьараи доккха новкъостал ду общественно-конструкторски бюроша. ХӀанз республике вӀашагӀъелла а дика болх беш а я 600 совгӀа инженер, техник, болхло-новатор юкъе волаш йола 64 общественно - конструкторски бюро. Алхха цхьан 1964 шера цу бюроша отта а яь, производствана юкъейихьай 913 эзар сом кходаь йола 317 предложени.

Къаьстта белгалъяха мегаргйолаш я Грозненски нефтемаслозавода, производственно-энергетически контора, «Старогрознефта», «Сунжанефта» НПУ, кхыча предприятейи организацейи общественно - конструкторски бюрош.

Цунца цхьана ала дезаш да, республикера рационализаторскии изобретательскии болх хӀанз а ше хила беззача боараме ца хилар. Промышленностеи юрта боахамеи дуккхача предприятешка хӀанзалца вӀашагӀйохканза я обществаш. Геттара кӀезига тӀадетталу изобретателийи рационализаторийи мугӀараш, къаьстта юрта боахаме. Республикерча 77 совхозахи «Сельхозтехника» отделенехи 47-наьха мара вӀашагӀъеххаяц рационализаторийи изобретателийи Ерригсоюзни общества юххьанцара советаш.

1964 шера юрта боахама предприятешка юкъейихьараш яц 35 эзар экономически эффект йолаш йола 151 предложени мара, хӀаьта укх шера 8 бетта — кхы а кӀезигагӀа. Укхаза хӀара 92-гӀа вола инженер, механизатор, агроном, зоотехник мара вац рационализатор.

Цу доллача хӀамаша хьахьокх Нохч-ГӀалгӀай АССР юртбоахама продукташ яхарен кийчъярен министерства а «Сельхозтехника» республикански объединене а шоай боахамашка изобретательстваи рационализацеи болх во вӀаштӀехьбаьккха хилар.

Ерригача а юрта боахама предприятешка яц технически советаш, изобретательстваи рационализацеи бюрош вӀашагӀъехкаяц. Из бахьан долаш да юрташкарча говзанчий творчество теркам ца беш, даькъе ца лоархӀаш юсаш хилар, рационализаторски предложенеш юкъеяхьарах кходаь ахча массаза а хилац лоархӀаш, новкъостал дарах йоагӀа авторски вознаграждении премии дӀателац, опыт дӀа-юха эцилга лерттӀа вӀаштӀехьдаьккхадац, рационализаторски болх берригa а хьагойташ хилац пачхьалкхен отчета тӀа.

ТӀа ца эцаш юсаш йола предложенеш хӀанз а дукха я республика предприятешка. 1964 шера тӀа ца эцаш йисар 4346 предложени е 28,3 процент.

Рационализаторaшцара болх во лелабу Грозненски литейно-механически заводе, шекара заводе, Нохч-ГӀалгӀай химически заводе. Цу предприятешка лархӀац мел рационализаторски предложени еннай, мел ахча кходаьд, автораштa нагахьа мара дӀалац вознаграждени.

Семилетка цӀерах йола рационализаторски фонд вӀашагӀйоллара тӀанйица декхараш ерригa республика бӀаьччa хьанйицача кхоачашдаьдале а, цхьаццайола предприятеш лоархӀаяц шоай декхарех. Цу предприятеех я «Чечингсельстрой» трест, «Грозпромстрой» трест, «Красный молот» яха завод, хьунеи хьу чакхйоаккхачеи промышленноста а бахача наха эша гӀулакхаш дайтача управлене а предприятеш.

Во латт изобретенеш производствана юкъеяхьара гӀулакх — шера юкъехьор 4 изобретени я, патентни литературана юкъера геттара кӀезига хьахерж изобретенеш.

Геттара кӀезига дӀалоархӀ рационализаторски предложенеш производствана юкъеяхьарах хьахула экономи. Еррига республика бӀаьччa хьайица 36 процент мара яц из, хӀаьта «Грознефтехимзаводы» яхача объединене предприятешка юкъера лаьрхӀача — 21 процент.

Технически творчество дегӀайоалаяра болх эсала лел автоуправлене предприятешка. Цун бахьан да треста, автоуправлене кулгалхоша цу лоархӀамерча балха лерттӀа терко ца яр, областной совето, юххьанцарча организацеша цар балха тӀахьожам кӀезига лоаттабар, из болх вӀаштӀехьбаккхара доагӀача тайпара новкъостал ца дар.

Изобретателийи рационализаторийи Ерригсоюзни общества советаш декхарийла я Советски Ӏаьдала 48 шу дизара сийна тӀанйица социалистически декхараш ханал хьалха кхоачашдар духьа рационализаторийи изобретателийи яхь дӀахо йоаржаяра мел эшар де.

А. ГРОМОВ,
изобретателийи рационализаторийи Ерригсоюзни общества Центральни Совета инструктор.

«Сихали» яхача комбината кердача рудникех цхьанне карьера чу ра хьадоаккхаш да доккха руда.
Ю. Муравина сурт. ТАСС фотохроника.

Республика кхашка

ШЕКАРА СВЕКЛА ЙОВШ ЛАТТ

Шекара свекла санна йола маьхера культура кхееш я Наьсарен района кхоикхе совхоз. Дика хьийкъай из укх шера. Гуш да къахьегамхоша кхашка дика къахьийгалга.

ХӀанз хьатӀакхаьчай эггара бехктокхамера ха — из ца йоаеш хьа а яьикха пачхьалкхенна дӀаяла еза ха. Из болх мишта лел дувцаргда вай.

КхойттлагӀа сентябрь хьатӀакхоачаш «Назрановский», «Экажевский» совхозашкеи юкъ-юкъе «Октябра 40 шу» яхача совхозеи гектарницаш шоай участкаш тӀара из культура чуэца болабеннаб. Сентябрь юкъе кхоачаш Шаьла районерча шекара заводаца шекара свекла дӀайийергйола пункт хьаелларгья аьнна договор оттадаьдар Наьсарен района юртбоахама производственни управлене. Цунга дог доахаш из культура чуэца йолаелар совхозаш.

Сиха хьалъуттар кхашка цӀенъяьча шекара свекла гувнаш. Свекла чуэцилга къаьстта дика вӀаштӀехьдаьнкхар «Назрановский» совхоза Яндарерча отделене. Ши-кхо ди далале эзар тонн совгӀа мерза овлаш аьхка баьлар уж. Цхьабакъда, договорага хьежжа шекар доаикхача заводо ший ханнахьа приемни пункт хьа ца елларах шекара свекла кхашка аллийсар. Юртбоахама къахьегамхоша хьийга къа довш латт. Шекара свекла мӀаьдлу, морзал йов, пайдане йоацача а кхоач. Цудухьа мӀира даьнначул тӀехьагӀа шекара свекла ца оахнаш йитар, приемни пункт хьаеллалца аьнна. Юххера а 22 сентябре пункт хьайийлар. Хьалхарча дийнахьа массхи итташ машин шекара свекла хьатӀа а ена цигга сацийтар цар шоай болх.

ШоллагӀча дийнахьа приемни пункте сатийна яр. Духхьал цхьа хаьхо воацар кхы саг вацар.

Тараз дӀа ца оттадарах сецаб приемни пунктера болх.

Из хьал кхы дӀахо ла мегаргдолаш дац. Наьсарен района кхашка йовш латта свекла кӀалхара янкхара оарцагӀбовла беза шекара завода а района а кулгалхой.

В. МАРЗИЕВ,
тха собкор.

НОРМАШ ТӀЕХККХОАЧАШЪЮ

Сийлахь-боккхача Октябра 48 шу дузача денна хьинаре къахьегаш накъа болх Урус-Мартана района Мичурина цӀерахча совхоза кхоалагӀча отделене шекара свекла делаераш. 200 гектар я цар хьалкхеяь свекла. ХӀанз царна хьалхашка латта сийлен декхар да уж махулла сихагӀа чуийца яхар. Укх лоархӀамерча хана цхьаккха сахьат зехьа доадергдоацача тайпара вӀаштӀехьбаккха гӀерт уж шоай болх. Царна из карагӀа а доал.

Пхи комбайн я отделене свекла хьахоарцаеш. Механизмашта лерттӀа доал дарах норма 3 гектар мара йоацача сменах 4—4,5 гектар свекла хьахоарцаю Дадаев Шахьида, Несиев Асхьаба, кхычар. Из бахьан долаш хӀанзле а 80—85 гектар свекла чуийца баьннаб отделене.

Укхаза дикагӀа хьалкхеяьй шекара свекла Эльмурзаев Ӏусама кулгалдеча механизировании звенос. План 185 центнер мара йоацача хӀара гектара тӀара 215—220 центнер мерза овлаш чуэц звенос. Кхы а дикагӀа кхеяьй шекара свекла шоллагӀча отделене Пацуева Любаси Сулибанова Себиласи кулгалдеча звеноша, хӀара гектара тӀара 230—235 центнер мерза овлаш оахк укхаза.

Кхо эзар тонн шекара свекла дӀаяхьийтай Мичурина цӀерахча совхозо Шаьларча шекар доаккхача заводе. Из дика совгӀат да хьамсарча Даьхенна.

Шоаш хьувкъаяь свекла сихагӀа чуийца яккхар духьа тӀагӀерт та къахьегаш ба «Красноармейский» совхоза болхлой а. Мерза овлаш чуийца йоалаш латт Алисултанов Увайса кулгалду звено, чуэцанза йисар 12—15 гектар свекла мара яц. ДикагӀа хьокхамаш доах укхаза гектарникаша Авитаева Айзана, Тадушаева Асета, Тасуева Совдата, Оздомиров Хьамида, Юсупов Юнуса, кхычар.

А. ГОРИН.

Дагалаьттар кхоачашхилар

Дийша вац со вӀалла, — яхаш кадар Агиев Осман. Со дийша валаре...

Цудухьа Османа чӀоагӀа дагадоаллаш дар из-берашка дешийтилга. Вагонаш йотташ-йоассаеш дуккха къахьегар цо шийи дезал Ӏалашбе гӀерташ, берий деша торо хилийтар духьа. Бакъда, цӀаьхха кхийттача лазарах кхелхар Осман. Дийша даьнна шийи бераш бӀаргаго кхензар цун. Кагий бераш кхаба дезаш цхьаь йисар Османа сесаг Чабиха. Цхьабакъда, йоха ца йохаш шийи цӀен доал дизза хьабеделлар Чабиха.

...Ха дӀайодар. Бераш сихха доккха хулар. Деша даха ха эттар. Эггара хьалха деша яхар Фатима: берашта юкъе йоккахагӀа яр из. Дешара чӀоагӀа тӀакхувш яр йиӀиг. Лерг дилле ладувгӀар цо денденна керда сакъердаме хӀамаш дувцаш волча хьехархочунга.

1961 шера Фатимас дика йистейоаккх СурхотӀара цхьайтта шерара школа. Бакъда, цох тоъам банзар йоӀо. Цо чӀоагӀо йир заочно деша а яха, школе берашта хьеха.

Иштта 1962 шера деша йола Агиева Фатима Къилбаседа - ХӀ-рий пачхьалкхен педагогически институте. ХӀаьта цигача Ӏомаеш йолча говзалашта юкъе шийна эггара дукхагӀа езар — географи хьехилга - хьаийцар цо.

Ше деша яьгӀача СурхотӀарча школе хьеха йоалалу Фатима. ХьалхагӀа цо лохерча классашта хьех, тӀаккха, 1962 шера 1 сентябре денз, лакхерча классашта географи хьех. Школе ше хьеха йолаеннача хьалхарча деношка денз Фатимас гучадаьккхар педагога говзал езаш а, цу хьакъехьа дика ка йоалаш а ше йолга. СурхотӀарча школа а Наьсарен района а кулгалхоша теркалдир из. Цудухьа 1964 шера СурхотӀарча школа дешара даькъа заведущи хьожаю Фатима.

ДИКАЧА НАХАХ

Из болх а дика бе ховш ше йолга хьахьекар Фатимас. Безаме, эзделах йола йоӀ езаш яр дешархошта а хьехархошта а. Къаьстта чӀоагӀа могаю из школа директора Медов Якъуба.

— Дешара даькъа заведущии хьехархои хинна ца Ӏеш, хьинаре общественни болхло а я из, — яхаш дувц Якъуба. — Лохерча классай методически объединене кулгалхо я из. Цун инициативах вӀашагӀъеллай школе художественни самодеятельность. Ахкан каникулаш йолча хана дукха къахьийгар Фатимас школа кердача дешара шерага кийчъеш.

СурхотӀарча наха дика йовзаш а, цар чӀоагӀа сийдеш а я Фатима. Цудухьа дика кхеталу укх тӀеххьарча хоржамашка Наьсарен районни Совете Фатима депутатала харжар. Шийи депутата декхар а дика кхоачашду Фатимас.

ТӀаккха дешар? Дешар-м цӀаккха дицдалийтац цо. Из хӀанз пхелагӀча курсе я.

Шийи йиша санна дешара тӀакхувш ва Фатимай зӀамагӀа вола воша Аслан а. Цо йисте яьккхай СурхотӀара цхьайтта класс йола школа, хӀаьта медицински институте деша ваха лаьрхӀа а ва. ЧӀоагӀа хоза хет Чабихана шийи мара Османа дагалаьттар кхоачахилар.

С. ПАРОВ.

ДУНЕН КЕПА ЙОАЗОНО КПСС ЦК ПЛЕНУМА БАЛХАХ ДУВЦ

НЬЮ-ЙОРК, 28 сентябрь. (ТАСС). США чӀоагӀа уйла тӀайохийташ тӀанйицар Москве КПСС ЦК Пленум хьаеллара бола хоам. Пленума балха хьакъехьа хоам бу йоккхагӀа йолча американски шин агентства — Ассошиэйтед Прессои Юнайтед Пресс Интернэшнлеи. Пленум хьаеллар дӀахойт ишта Ӏуйрийна арадувлаш цаӀ мара доацача (вож газеташ арадувлац забастовка хилар бахьан долаш) «Нью-Йорк геральд трибюн» яхача ньюйоркски газето.

Информационни агентстваша «Промышленноста ду доал тоадара, промышленни производства планировани эргаяьккха тоаярeи экономически стимулировани чӀоагӀъярeи хьакъехьа» СССР Министрий Совета Председатела А. Н. Косыгина яьча доклада изложени кепа тох. «Советски премьера А. Н. Косыгина Пленума хьалхашка енай советски промышленность кердайоаккхаргйола шерра керда программа», — яхаш язду Ассошиэйтед Пресса московски корреспонденто. Цо белгалдоах чакхъяккха лерхӀа, тайп-тайпарча общественни шин система экономически яхьера социализма позицеш чӀоагӀъе йиш хулийтаргйолаш йола боахама реформа дунен халкъашта юкъе боккхача лоархӀаме хилара хьакъехьара А. Н. Косыгина дешаш.

АП а ЮПИ а кепа тох СССР Министрий Совета Председатела доклада тӀа ювцача предложеней чулоацам. «Ховдамбеллаш дола гӀулакх, — язду АП, — из да промышленни производство айярца болхлой материальни безам дукхагӀа хилийтар. Косыгина белгалдаьккхар, производство лакхъяр, товарий дикал тоаяр, пайдаш совдахар духьа болхлошта гӀойле йолаш хилар».

Информационни агентствашеи «Нью-Йорк геральд трибюнои» уйла тӀайохийт советски экономика кӀезиг-кӀезига йоалаш капитализма наькъа тӀа йоалаш латт яхаш дувцаш болча буржуазни пропагандисташта А. Н. Косыгина еча критикана.

«Нью-Йорк геральд трибюно», КПСС ЦК Пленумо ювцаш йола экономически мероприятеш редакционни статья тӀа ше йоашхаш, долчча бесса юха нердадоах цкъа харцдаь даьнна «капиталистически методех пайда эца перхӀаш йола програма тӀаэцаш я» Советски Союз яхаш дийцар.

ПАРИЖ, 28 сентябрь. (ТАСС). Франс Пресс агентства массехк «молни» хьанхайнейир Пленум хьаеллара хьакъехьа, цун балха хьакъехьа, газеташка хоам бир А. Н. Косыгина доклада нерттерча положеней хьакъехьа.

«Популер де пари» яхача газето белгалдоаккх, Советски промышленноста деш дола кулгал тоадара гӀулакха юкъе дикка доккха дакъа лаца лаьрхӀа Пленум хилар. Советски экономикана геттара боккхача лоархӀаме хургья Пленум, яхаш язду «Фигарос».

«Сийлахь-йоккха яхь эттай паргӀатача дуненнен (ишта оал газето капиталистически мехкех, — РЕД. белгало) коммунизма дуненнеи юкъе, — йоах «Орора». — Котдаргда вахара боарам наха лакхагӀа Ӏалашбаьр». Советски экономикерча кердача реформаша — планироване система хувцаро, совнархозаш дӀаяхаро, материальни безам совбаккхара принцип юкъейоалаяро, — газето яхачох, из ситуаци чулоац.

ПРАГА, 28 сентябрь. (ТАСС). «Советски экономика дӀахо дегӀайоалаяра чакхдоаха гӀулакхаш», «Промышленноста деш дола кулгал тоаду Советски Союзо», «ЛоархӀамегӀа йола экономически проблемаш ювц», — керте даь цу тайпара йоазош а долаш арадоах центральни чехословацки кепа йоазоно КПСС Центральни Комитета Пленумах дола доккхий хоамаш.

«Руде право», «Правда», «Праце», «Земедельске новины» яхача газеташа йолчча бесса кепа тох СССР Министрий Совета Председатела А. Н. Косыгина Пленуме яь доклад. Кепа йоазоно белгалдоаккх, промышленность дӀахо дегӀайоалаяреи халкъа вахара боарам айбареи керда, актуальни проблемаш къоаста а еш, КПСС-ои Советски правительстваи керттера уйла халкъа боахама кулгалдара методаши формаши тоаяра тӀайохийташ хилар.

Газеташа белгалдоах, къоастадича советски промышленноста деш дола кулгал дикка тоаде йиш хулийташ дола дукха дешаш Пленуме оттадаь хилар.

БУДАПЕШТ, 28 сентябрь .(ТАСС). Венгерски газеташа дикагӀа бӀаргагургболчча моттиге кепа техаб КПСС ЦК Пленум хьаеллара хьакъехьара хоами СССР Министрий Совета Председатела А. Н. Косыгина доклада изложении. «Непсабадшаг» яхача газето доклада керте оттаду укх тайпара йоазош: «планови, централизованни кулгали демократи дегӀайоалаяри. Халкъа эша товараш хьадари материальни безам совбаккхари. Производства дикагӀа бола хьоскхам — рентабельность. Пачхьалкхен планови комитет — Ӏилманца планаш уттаю орган. Меллургйоацача марксизма-ленинизма ларда тӀа».

ХУРГБОЛЧА КОНДИТЕРИЙ ПРАКТИКА

Грозненски кондитерски фабрике производственни практиках ба № 12 йолча профессионально-технически училища дешархой.

30 йоӀ я кондитерий говзал караерзаеш. Уж Ӏомабеш ба опыт йола мастераш.

Производственни практика чакхъяьнначул тӀехьагӀа фабрике болх бе Ӏергба хургбола дукха кондитераш.

В. СЕРГЕЕВ.

Редактор М. К. ЛЬЯНОВ.

Город Грозне, Старопромысловски района Катаяма цӀерахча поселке Заветы Ильича яхача улицагӀа, 25 вахача гр-нина **Рахимов** Ибрагим Ибниевича суде деннад город Архангельск, — 19, Октябрьски улицагӀа, 6, кв. 29 яха шийи сесаг **Рахимова** Октябрина Николаевна ше йитарах дола дош.

Дош дувцаргда город Грозне, Старопромысловски района халкъа суде.

Город Грозне, Лермонтова улицагӀа, 179 яхача гр-кас **Кузьмина** Екатерина Артемовнас суде деннад город Грозне, Бабушкина улицагӀа, № 6, вахача шийи марагара **Кузьмин** Николай Васильевичагара ше хьаяларах дола дош.

Дош дувцаргда гор. Грозне. Ленински района халкъа суде.

РЕДАКЦЕ АДРЕС: г. Грозный, ЦӀеча фронтовикий улица, 15. Телефонаш: редактора — 2-41-23; редактора зам. — 2-07-01; бехктокхама секретара — 2-45-48; партийни вахарен, промышленнии, юртбоахамен, культуран, письмойи отделий — 2-25-72; корректорске 2-09-20.

АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный, ул. Красных фронтовиков, 15. Телефоны: редактора — 2-41-23; зам редактора — 2-07-01; ответственного секретаря — 2-45-48; отдел партийной жизни, промышленного, сельскохозяйственного, культуры и писем — 2-25-72; корректорской — 2-09-20.

«Грозненский рабочий» издательства типографи, Революце проспект 7/84.

Типография из-ва «Грозненский рабочий», проспект Революции 7/84.

СФ02698. Заказ № 5283.